หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์

1. หอวชิรญาณ ศิลปากร จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2

จ.ศ. 1174 เลขที่ 10 หนังสือหมื่นศักดิพลเสพเจ้ากรมถึงพระยานครให้จัดสินค้าบรรทุกเรือออกไปจำหน่ายเมืองจีน.

จ.ศ. 1175 เลขที่ 12 ท้องตราออกญากลาโหมถึงพระยาศรีธรรมโศกราช เรื่องให้ส่งตัวจีนจันเชงเข้าไปตีราคาสินค้าในกรุงเทพฯ.

จ.ศ. 1175 เลขที่ 14 ร่างสารตราถึงเจ้าพระยานคร.

จ.ศ. 1175 เลขที่ 15 หนังสือจีนนายเรือคุมสำเภาบรรทุกสินค้าไปจำหน่ายเมืองจีนบอกข่าวสำเภาและสินค้า.

จ.ศ. 1182 เลขที่ 5 ท้องตราเจ้าพระยาอัครมหาเสนาถึงพระยาสงขลาด้วยบอกหนังสือแต่งให้หมื่นเสนถือเข้าไปว่าแต่งสำเภาบรรทุกสินค้าไปจำหน่ายเมืองเอมุย กลับมาถึงเมืองสงขลา.

2. หอวชิรญาณ ศิลปากร จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3

จ.ศ. 1206 เลขที่ 49 บัญชีบันทุกสินค้าลงกำปั่นสำเภาออกไปค้าขายที่กวางตุ้งและเชี่ยงไฮ้.

จ.ศ. 1188 เลขที่ 13 สำเนาหนังสือสัญญากับปิตันหันตรีบารนีเป็นทูตฝ่ายอังกฤษเข้ามาทำหนังสือสัญญากับประเทศไทยเมื่อ 20 มิถุนายน 2369.

จ.ศ. 1192 เลขที่ 1 แต่งตั้งขุนจำเริญรักษาเป็นเจ้าภาษีไม้ขอนสัก.

จ.ศ. 1192 เลขที่ 11 บัญชีส่วนไม้ขอนสัก.

จ.ศ. 1193 เลขที่ 23 บัญชีเกณฑ์เจ้าเมืองตัดไม้ขอนสัก.

จ.ศ. 1193 เลขที่ 24 สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงเมืองฝ่ายเหนือเรื่องเกณฑ์ไม้สักปฏิสังขรณ์วัดและพระนคร.

จ.ศ. 1196 เลขที่ 39 ใบบอกเมืองตากส่งส่วยไม้.

จ.ศ. 1197 เลขที่ 5 บัญชีรายวันเรื่องส่งไม้ขอนสักหัวเมืองต่าง ๆ เข้ามาถวาย.

จ.ศ. 1198 เลขที่ 57 ใบบอกเมืองพิชัยส่งไม้ขอนสักส่วย.

จ.ศ. 1199 เลขที่ 36 ใบบอกเมืองตากส่งไม้ขอนสักส่วย.

จ.ศ. 1204 เลขที่ 5 สำเนาหนังสือสัญญาระหว่างอังกฤษกับจีนว่าด้วยการเมืองและการค้า.

จ.ศ. 1204 เลขที่ 14 1. ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรีถึงพระยาเชียงใหม่บอกข่าวเรื่องเมืองอังวะรบกับอังกฤษทางเมืองเมาะตำเลิมชิ่งพระยาทนุรักษ์ออกไปลือ.

2. เจ้าเมืองเมาะตำเลิมหาว่าพวกมอญและพม่าได้เข้ามาขอตัดไม้ขอนสักทางแม่น้ำสองยาง แม่น้ำยวม เจ้าพนักงานฝ่ายสยามเรียกค่าตอได้และหวงห้ามไม่ให้ตัดไม้.

3. <u>กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5</u>

ร.5.ม.16/10 รายงานองค์เน็นเลด์จตรวจการป่าไม้ พฤษภาคม ร.ศ. 112.

ร.5.ม.16/11 พระยาสุรศักดิ์ ส่งรายงานเรื่องข้าหลวงไปตรวจป่าไม้เมืองตากและเมืองพม่าแดนอังกฤษเลยไปถึงอินเดียต่อไป 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ.111 - 4 พฤศจิกายน ร.ศ. 112.

ร.5.ม.16/12 เรื่องป่าไม้หัวเมืองในมณฑลต่าง ๆ 16 กันยายน ร.ศ. 108 - 8 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 111.

ร.5.ม.16.1/1 หมอจีกกู้พระราชทรัพย์หลวงและรับเช่าทำป่าไม้ 2 เมษายน ร.ศ. 108

ร.5.ม.16.1/8 เรื่องขอพระบรมราชานุญาตออกพระราชบัญญัติป้องกันการลักลอบไม้ขอนสักในปี ร.ศ. 118.

ร.5.ม.16.1/9 รายงานป่าไม้พระยาศรีหเทพ 3 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 119.

ร.5.ม.16.1/16 คำแนะนำของ มร.คาร์แนคในเรื่องจัดการป่าไม้ที่เกี่ยวกับบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ร.ศ. 117.

ร.5.ม.16.1/19 เรื่องจัดการแก้ไขเรื่องสัญญาป่าไม้ที่ขัดข้องกับบริษัทต่าง ๆ และเจ้านายเมืองลาวเรียกเงินแก่บริษัท 2 เมษายน พ.ศ. 2442 - 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2442 ที่ 13381 (7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2442).

ร.5.ม.16.2/5 บัญชีป่าไม้ขยายสัญญาให้บริษัทบอมเบย์เบอร์มารับเช่าทำ 23 กันยายน ร.ศ. 120.

ร.5.ม.16.2/26 เรื่องเจ้านครเชียงใหม่ขอเช่าป่าไม้ที่ 304/10917 6 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 123.

ร.5.ม.16.3/1 สัญญาบริษัทบอมเบย์เบอร์มา และบริษัทบอร์เนียวจะเสียค่าตอไม้ให้แก่รัฐบาลสยาม 24 มีนาคม ร.ศ. 115.

ร.5.ม.28.1/3 พระราชทานเงินส่วนแบ่งค่าตอไม้ให้เจ้านายบุตรหลานมณฑลพายัพ 12 มกราคม ร.ศ. 122.- 9 ตุลาคม ร.ศ. 114.

ร.5.ม.16.3/4 เรื่องพระยาทรงคิดเรียกค่าตอไม้แขวงเมืองเชียงใหม่บรรดาป่าที่ตกลำน้ำปิง 15 สิงหาคม ร.ศ. 115 - 3 กันยายน ร.ศ. 115.

ร.5.ม.40/5 สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงพระยาไกรโกษา 27 ตุลาคม ร.ศ. 111.

ร.5.ม.58/33 สำเนาใบบอกกลับพระยาสีหเทพ 2 เมษายน ร.ศ. 119.

ร.5.ม.58/88 พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นนิพิตปรีชากรเสด็จขึ้นไปจัดการปกครองทางเหนือ จ.ศ. 1246.

ร.5.ม.88/88 รายงานกรมหมื่นนิพิตปรีชากรเรื่องจัดราชการเมืองเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ร.ศ. 103.

เอกสารที่ตีพิมพ์

กฎหมายตราสามดวง. เล่ม 1, 2, 3, 4, 5. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2506.

กรมป่าไม้. รายงานของ ม.ร. เอช. สะเลด เรื่องการป่าไม้ของประเทศสยาม (สมัยก่อนตั้งกรมป่าไม้) ร.ศ.114 (พ.ศ. 2439). กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายประชาสัมพันธ์สำนักงานเลขานุการกรมป่าไม้.

ขจร สุขพานิช. "การต่างประเทศในแผ่นดินพระเอกาทศรถ" วารสารประวัติศาสตร์ 3 (มกราคม-เมษายน 2521): 77-92.

_____. ข้อมูลประวัติศาสตร์: สมัยบางกอก. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2518.

เขียน ธีระวิทย์. วิวัฒนาการการปกครองของจีน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2517.

ครอว์เฟิร์ด,จอห์น. แต่ง เอกสารครอวเฟิร์ด. ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ แปล นครหลวงกรุงเทพธนบุรี: โรงพิมพ์การศาสนา, 2515.

"จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เรื่องคำให้การขุด เรื่องจำทูลพระราชสาส์นออกไปกรุงปักกิ่ง จ.ศ. 1205 (พ.ศ. 2386)," แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 14(มกราคม - มิถุนายน 2523): 88-109.

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394 - 2400. พิมพ์ครั้งที่ 1. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2503.

_____. ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2401-2404. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.

_____. ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2405-2407. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนากร, 2504.

_____. ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2408-2411. พระนคร:

องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.

จุรีรัตน์ เกียรติมาพันธ์. "บทบาททางด้านการเมืองและการปกครองของสมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์ ระหว่างพ.ศ. 2411-2429." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒนากร, 2470.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2505.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2528.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุชี ประศาสน์เศรษฐ. "ระบบเศรษฐกิจไทย (พ.ศ. 2394-2455), "ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527.

ชมัยโฉม สุนทรสวัสดิ์. "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของของไทยตั้งแต่ พ.ศ.2439-2475." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

ชวลีย์ ณ ถลาง. "การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างความสัมพันธ์ของหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้กับรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

ชัย เรืองศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย 2352-2453 ด้านสังคม. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527.

ชัยอนันต์ สมุทวานิช. ศักดินากับพัฒนาการของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นำอักษร, 2519.

_____ และ ขัตติยา กรรณสูตร. เอกสารการเมือง-การปกครองไทย พ.ศ. 2417-2477. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2518.

ชาติชาย พนานานนท์. "ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศอังกฤษและสหรัฐอเมริกาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3 พ.ศ. 2325-2394)." วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร , 25161.

แชน ปัจจุสานนท์, พลเรือตรี. ประวัติทหารเรือไทย. พระนคร: กรมสารบรรณทหารเรือ, 2509.

ญาดา ประภาพันธ์. "ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงเทพฯ ยุคต้น," ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ความทรงจำ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แพร่พิทยา, 2514.

_____. คำนำประชุมพงศาวดาร. เล่ม 5.พระนคร: ศึกษาภัณฑ์, 2506.

_____. ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ. เล่ม 2. นครหลวงกรุงเทพธนบุรี: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. และนริศรานุวัติวงศ์ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยา. สาส์สมเด็จ. เล่ม 8. พระนคร: คุรุสภา, 2507.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. และพระยาราชเสนา. เทศาภิบาล. พระนคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2495.

ตราชู สุวรรณานนท์. "ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองของไทยหลังจากทำสนธิ

สัญญาบาวริงกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 จนถึงปี พ.ศ. 2453." วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2518.

เตช บุนนาค. ขบถ ร.ศ.121. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2524.

ทรงศรี อาจอรุณ. "การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2502.

ทวีศักดิ์ สุภาษา. "การจัดการและบทบาทตำรวจในมณฑลกรุงเทพฯ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520.

ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. "การลงทุนทางเศรษฐกิจของเจ้านายไทย: สภาพทางเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้มีการลงทุน." รวมบทความประวัติศาสตร์ 5 (มิถุนายน 2525): 54-93.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4. เล่ม 1. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2504.

_____. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ 1. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, 2505.

_____. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4. เล่ม 2. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2504.

ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. หนังสืออ่านประกอบพื้นฐานอารยธรรมตอน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์สังคมและการเมือง. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516.

ธเนศวร์ เจริญเมือง และ ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์. 700 ปี ของเมืองเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, 2529.

นคร พันธุ์แรงค์. "การเจรจายุติข้อตกลงระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองชายแดนลานนาไทยและพม่าสมัยพระบาท

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระยะ พ.ศ. 2428-2438" วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2516.

นฤมล ธีรวัฒน์. "พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ปากไก่และใบเรือ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, 2527.

_____.และอาคม พัฒิยะ. ศรีรามเทพนคร: รวมความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์อยุธยาตอนต้น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เจ้าพระยา, 2527.

น้ำเงิน บุญเปี่ยม. ประวัติศาสตร์ยุโรป. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2527.

นันทา วรเนติวงศ์. ชีวประวัติเซอร์เจมส์ บรูก. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, 2515.

บัณฑิต อินทรชัยศรี. "พระบรมราโชบายด้านการปกครองที่เกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงภายในพระราชอาณาจักรของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394-2411)." วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521.

บรรเจิด อินทุจันทร์ยง. พงศาวดารกระชับ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2521.

เบอร์นี, เอนรี่. เอกสารเอนรี่ เบอร์นี. เล่ม 1 สาวิตรี สุวรรณสถิตย์ แปล กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, 2514.

_____. เอกสารเอนรี่ เบอร์นี. เล่ม 2 สาวิตรี สุวรรณสถิตย์ แปล กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา, 2516.

แบสติน จอห์น และเป็นดา แอรี เจ. แต่ง ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก

เฉียงใต้สมัยใหม่: ลัทธิอาณานิคม ลัทธิชาตินิยม และการสลายตัวของลัทธิอาณานิคม. ชื่นจิตต์ อำไพพรรณ และ ภรณี กาญจนนันทิติ แปล กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์, 2529.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 6. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2505.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 7. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2506.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 12. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2505.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 62. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2515.

ประชุมประกาศ รัชกาลที่ 4 เล่ม 2. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2503.

ประสิทธิ์ แก้วสิงห์. "การปรับปรุงการเกษตรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2435-2453." วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2517.

ปลายอ้อ ชนะนนท์. พ่อค้าพัฒนาการระบบทุนนิยมในภาคเหนือ พ.ศ. 2464-2523. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2530.

ปาเลอกัวซ์. ลังฆราช. เล่าเรื่องกรุงสยาม. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. พระนคร: สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, 2506.

ประชากิจวรจักร, พระยา. พงศาวดารโยนก. พระนคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2507.

ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. "การยกเลิกระบบไพร่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2411-2453)." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522.

ปิยนาถ นิโครธา. "บทบาทรองเสนาบดีแห่งตระกูลบุนนาคในการปกครองประเทศสยามตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงต้นรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-2416)." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513.

ผ่องพันธ์ สุภัทรพันธ์. "การศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องพระคลังสินค้า." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511.

พงศ์ โสโณ. "บทบาทของที่ปรึกษาทางไม้ในโครงการศึกษาเรือโบราณ." วารสารโบราณคดี. เล่มพิเศษ 7 (กรกฎาคม 2521): 106-110.

พงษ์เนียน ทองพงษ์เนียน. "การศึกษาเรื่องทาสในสมัยรัตนโกสินทร์." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

พรพรรณ จงวัฒนา. "กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษอันเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ รัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย. พระนคร: สำนักนิมิตคลังวิทยา, 2505.

พาชื่น สมคนึง. "ความสำคัญของการศึกษาของพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการปรับปรุงบ้านเมืองตามตะวันตก." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

เนื่องศรี ตุ๊ก. การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527.

ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17. เล่ม 1. พระนคร: ศิลปากร, 2512.

แฟร์แบงค์, จอห์น เค. แต่ง เอเชียตะวันออกยุคใหม่. เล่ม 1 เพ็ชรี สุมิตร แปล. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์, 2518.

มนู อุดมเวช. "การปฏิรูปการศาลส่วนกลางของกระทรวงยุติธรรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญา

การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2516.

วิกส์, ดับบลิว เฟรด. การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า. แต่ง
อมร โสภณวิเชษฐ์วงศ์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง, ผู้แปล.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์, 2519.

รัตนาพร เศรษฐกุล. "ศาลต่างประเทศในภาคเหนือของประเทศไทย
(พ.ศ. 2416-2480)." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2523.

รัตนาวดี แก้วไชโย. "การศึกษารายจ่ายพระราชทรัพย์ในสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น (2325-2394). " วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

ไรอัน เอน จ. แต่ง การสร้างชาติมาเลเซียและสิงคโปร์. ม.ร.ว.
ประกายทอง สิริสุข แปล. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช,
2526.

ละออทอง อัมรินทร์รัตน์. "การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศตั้งแต่
พ.ศ. 2411-2475" วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

ลิขิต ธีรเวคิน. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

โลว์ มอฟแฟ็ท แอ็บบ็อต. แต่ง แผ่นดินพระจอมเกล้า. นิจ ทองโสภิต แปล.
กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์, 2520.

ภารดี มหาขันธ์. "การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2518.

_____. รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ พ.ศ.2394-2475.
กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2527.

วงเดือน นาราสัจจ์. "การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อมหาอำนาจ
ตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว."

วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

วรวุฒิ หิรัญรักษ์. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรป กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520.

วรรณชลีย์ บุญมี. "ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: กรมป่าไม้และการเหมืองแร่." วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตสาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520.

วราภรณ์ ทินานนท์. "การค้าสำเภาของไทยสมัยรัตนโกสินทร์." ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ. ประวัติเศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.2484. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527.

วชิราวรรณ ตันทะหงษ์. "นโยบายเศรษฐกิจที่มีต่อหัวเมืองไทยฝั่งตะวันตกสมัยรัชสมัยที่ 5." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

วารุณี โอสถารมย์. "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2475." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

วัลภา เครือเทียนทอง. "การปฏิรูปการปกครองลานนาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

วิไล สุทธิคิริกุล. "เชียงใหม่ก่อน "เทศาภิบาล" พ.ศ.2389-2442: การศึกษาโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ," วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

วิไลเลขา ถาวรธนสาร. "ผู้นำไทยกับการรับวัฒนธรรม." จุลสารวิชาการสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2 (พฤษภาคม, 2530).

วิไลเลขา บูรณศิริ. ประวัติศาสตร์ไทย 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529.

วุฒิชัย มูลศิลป์. "นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2512.

_____. "ปัญหาของจีนในกลางคริสตศตวรรษที่ 19." วารสารประวัติศาสตร์ 6 (พฤษภาคม-สิงหาคม, 2524): 55-62

_____. และ ธรรมนิตย์ วราภรณ์. กบฏชาวนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525. .

_____. และ สมโชติ อ๋องสกุล บรรณาธิการ มณฑลเทศาภิบาล: วิเคราะห์เปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แสงรุ้ง, 2524.

เวลลา, วอลเตอร์ เอฟ. แผ่นดินพระนั่งเกล้า. แปลโดย นิจ ทองโสภิต. พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514.

ศรีนวล ศิริมิลินทร์. "การปรับปรุงเศรษฐกิจของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2441-2453). วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

ศิวพร ชัยประสิทธิกุล. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2530.

สงครามฝิ่น. ปักกิ่ง: สำนักพิมพ์ภาษาต่างประเทศ, 1977.

สมสมัย ศรีศูทรพรรณ. โฉมหน้าศักดินาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพมหานคร: ชมรมหนังสือแสงตะวัน, 2518.

สมบูรณ์ ธรรมครองอาตย์. ประวัติศาสตร์จีน กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520.

สง่า กาญจนาคพันธ์. ประวัติการค้าไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร: รวมสาส์น, 2516.

สมสวาท ไชยสิทธิ์. "การปฏิรูปภาษีอากรในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอม

เกล้าเจ้าอยู่หัว. "วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515.

สนั่น รัตนโสภา. "วิวัฒนาการบริษัทต่างชาติในประเทศไทย พ.ศ. 2398-พ.ศ.2484. "วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

สันต์ ท.โกมลบุตร. ผู้แปล. จดหมายเหตุลาแบร์ ฉบับสมบูรณ์. เล่ม 1. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2510.

สายจิตต์ เหมินทร์. "การเสียรัฐไทรบุรี, กลันตัน, ตรังกานู และปะลิสของไทยให้แก่อังกฤษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507.

สิริลักษณ์ คักดิ์เกรียงไกร. "ต้นกำเนิดของชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2398-2453). "วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

สืบแสง พรหมบุญ. ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย ค.ศ. 1282-1853. กาญจนี ละออง ผู้แปล. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

สุทธิพันธ์ ชุทรานนท์. "การจัดเก็บภาษีอากรและผลกระทบต่อสังคมไทย พ.ศ. 2416-2475. "วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

สุพรรณี เพ็งแสงทอง. "พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนาง: การเมืองไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-2416)." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.

สุภาภรณ์ จรัลพันธ์. "ภาษีผิ่นกับนโยบายด้านการคลังของรัฐบาล พ.ศ. 2367-2468." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

สุมาลี บำรุงสุข. "การรวบรวมรายได้แผ่นดินในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2416-2453)." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.

สุมินท์ จุฑากูร. "การกล่อมเกลาทางการเมืองโดยใช้แบบเรียนหลวงเป็นสื่อในสมัยรัชกาลที่ 5." วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.

สุวรรณา สัจจวีรวรรณ. "เปรียบเทียบการดำรงรักษาเอกราชของประเทศไทยโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของพม่าโดยพระเจ้ามินดงและของญวนโดยจักรพรรดิตือดึก." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

เสถียร ลายลักษณ์ และคณะ. ผู้รวบรวม. ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 7-8. (จ.ศ. 1225-1236). พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล์, 2478.

_____. ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 9-10. (จ.ศ. 1237-1247). พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล์, 2478.

_____. ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 11-12. (จ.ศ. 1248-1252). พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล์, 2478.

_____. ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 17-18. (ร.ศ. 118-121). พระนคร: โรงพิมพ์เดลิเมล์, 2478.

อคิน ระพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์: พ.ศ. 2325-2416. แปลโดย ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และพรรณี สรุงบุญมี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นิยมเณศ, 2518.

อนุมานราชธน, พระยา. ตำนานศุลกากร. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2482.

อัญชลี สุสายัณห์. "ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

อัมมาร์ สยามวาลา. "การค้าระหว่างประเทศกับระบบเศรษฐกิจภายในประเทศ (พ.ศ. 2363-2398." ฉัตรทิพย์ นาถสุภา บรรณาธิการ. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์, 2527.

อินทรมนตรี, พระ. "ระยะทางราชทูตไทยไปกรุงปักกิ่งประเทศจีน." แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี 8 (มกราคม-ธันวาคม, 2517): 16-44.

หม่อง ทิน อ่อง. แต่ง ประวัติศาสตร์พม่า เพ็ชรี สุมิตร แปล. กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์, 2519.

ออลล์, ดี.จี.อี. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 2. แต่ง ชาญวิทย์ เกษตรศิริและ อานันท์ กาญจนพันธ์ บรรณาธิการ แปล กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำรา, 2522.

ภาษาต่างประเทศ

Bangkok Calendar 1870, 146.

Cady, John F. Southeast Asia: Its Historical Development. New York: Mcgraw-Hill, Inc., 1964.

Day, Clive. Economic Development in Europe . New York: The Macmillian Company, 1948).

Dougherty, James E. and Phaltzgraff, Robert L. Jr. Contending Theoriesof International Relations. New York: Harper & Row Publishers, 1981.

Finlayson, George. The Mission to Siam and Hue the

Capital of Cochin China in the years 1821-1822. London: John Murray, 1826.

Furnivall, J.S. Colonial Policy and Practice: A comparative study of Burma and Netherlands India. Cambridge, n.p. 1978.

Hall, D.G.E. A History of South East-Asia. London: Macmillian, 1964.

Hobson, J. H. Imperialism: A Study. London: George, Allen & Unwin, 1938.

Ingram, James C. Economic Change in Thailand Since 1850. California: Stanford University Press, 1955.

Lindsay, J.O. (ed.). The New Cambridge Modern History. Vol. VII. London: Cambridge University Press, 1970.

Mill, L.A. British Malaya, 1824-1864. London: Oxford University Press, 1966.

Pointon, A.C. the Bombay Burmah Trading Corporation Ltd., 1863-1963. Bangkok Calendar, 1870. P. 146-148.

Purcell, Victor. South and East Asia Since 1800. London: Cambridge University Press, 1965.

Steinberg, David Joel (ed.). In Search of Southeast Asia. New York Praeger Publishers, 1971.

Viraphol, Sarasin. "Sino-Siamese Trade 1652-1853." A Thesis Presented to the Committee on the Degree of Ph.D. In the Subject of History and East Asian Language, Harvard University, 1974.

Wood, William Alfred Rae. A History of Siam. Bangkok: Chalermnit Bookshop, 1959.

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

การส่งคณะทูตบรรณาการไปประเทศจีนในสมัยรัตนโกสินทร์*

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2326-2396	จำนวนครั้งในการส่งคณะทูต
2325-2335	10
2336-2346	9
2347-2357	9
2358-2368	8
2369-2379	9
2380-2390	6
2391-2396	4
รวมทั้งหมด	55

---

*ลิขแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย ค.ศ.1282-1853. กาญจนี ละออง แปล (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2525), หน้า61-72.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ประเทศอังกฤษและประเทศสยาม คฤษต์ษศักราช 1826

สมเด็จบรมนารถบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุทธยา ล้นเกล้าล้นกระหม่อมพระราชวังบวรสถานมงคล มีรับสั่งโปรดเกล้าฯ ให้ท่านอรรคมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ฝ่ายกรุงเทพมหานครศรีอยุทธยา พร้อมกันทำหนังสือสัญญากับกะปิตันหันรีบารนีทูตฝ่ายอังกฤษฝ่ายกรุงอังกฤษ อัน ณ ระบันอิตอินเดียกุมปันนีผู้ครองอินเดียของอังกฤษอยู่ในบังคับกิงอันปาลีแมนอังกฤษกับเรดอัน ณ ระบันลอดอำหัดลิทเจ้าเมืองมังกะลา และขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายกรุงอังกฤษพร้อมกันแต่งให้กะปิตันหันตรีบาระนีเปนทูตแทนตัวมาทำหนังสือสัญญาด้วยท่านอัคมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุทธยา ไทยกับชาติอังกฤษทำหนังสือสัญญารวมกันสองฉบับ ให้ไว้ ณ กรุงไทยฉบับหนึ่ง ให้หัวเมืองใหญ่เมืองน้อยซึ่งขึ้นแก่กรุงอังกฤษรู้จงทั่ว ให้ไว้ ณ เมืองมังกะลาฉบับหนึ่ให้หัวเมืองใหญ่น้อยซึ่งขึ้นแก่กรุงอังกฤษจงรู้ทั่ว ปิดตราหลวงตราท่านอัครมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุทธยาลงในหนังสือสัญญาทั้งสองฉบับเปนสำคัญ ปิดตราเรสอันณะระบันลอดอำหัดลิทเจ้าเมืองมังกะลาตราขุนนางผู้ใหญ่ฝ่ายกรุงอังกฤษลงในหนังสือสัญญาทั้งสองฉบับเปนสำคัญ

ข้อ 1 ว่า อังกฤษกับไทยเปนไมตรีรักใคร่โดยความสัจสุจิตซื่อตรงต่อกัน ไทยมิได้คิดร้ายที่จะเบียดเบียนทำสิ่งไรต่ออังกฤษ ๆ มิได้คิดร้ายที่จะเบียดเบียนทำสิ่งไรต่อไทย แต่บรรดาบ้านเมืองซึ่งขึ้นแก่อังกฤษทั้งสิ้น ไทยไม่ไปเบียดเบียนรบพุ่งชิงเอาบ้านเมืองเขตรแดนของอังกฤษ แต่บรรดาบ้านเมืองซึ่งขึ้นแก่ไทยทั้งสิ้น อังกฤษไม่เบียดเบียนรบพุ่งชิงเอาบ้านเมืองเขตรแดนไทย ๆ จะจัดแจงเขตรแดนไทยตามอย่างธรรมเนียมประการใดตามแต่ใจไทย

ข้อ 2 ถ้าบ้านเมืองใดซึ่งขึ้นแก่อังกฤษ จะทำสิ่งใดให้เหลือเกินต่อเมืองไทย ๆ ไม่ไปทำอันตรายแก่บ้านเมืองจะบอกแก่อังกฤษก่อน อังกฤษจะว่า

กล่าวให้โดยสัจโดยจริง ถ้าผิดอังกฤษจะทำโทษตามความผิด ถ้าบ้านเมืองใดขึ้นแก่ไทยจะทำสิ่งใดให้เหลือเกินต่ออังกฤษ ๆ ไม่ไปทำอันตรายแก่บ้านเมือง จะบอกกล่าวแก่เมืองไทยก่อน ไทยจะว่ากล่าวให้โดยสัจโดยจริง ถ้าผิดไทยจะทำโทษให้ตามความผิด ถ้าบ้านเมืองไทยซึ่งอยู่ใกล้เมืองอังกฤษจะยกกองทัพเรือไป ถ้าเจ้าเมืองอังกฤษถามว่าจะไปไหน เจ้าเมืองไทยจะต้องบอกแก่เจ้าเมืองอังกฤษ ถ้าบ้านเมืองอังกฤษซึ่งอยู่ใกล้เมืองไทยจะยกกองทัพเรือไป ถ้าเจ้าเมืองไทยถามว่าจะไปไหนเจ้าเมืองอังกฤษจะต้องบอกแก่เจ้าเมืองไทย

ข้อ 3 ถ้าบ้านเมืองของไทยของอังกฤษ ฝ่ายทิสตวันขึ้นฝ่ายทิศตวันตก ทิศลมว่าวทิศลมสำเภาที่อยู่ใกล้ต่อแดนกัน ถ้าอังกฤษสงไสยด้วยเขตรแดนยังไม่รู้แน่ก็ให้เจ้าเมืองฝ่ายข้างอังกฤษมีหนังสือแต่งคนเลชาวด่านมาไต่ถามเมืองฝ่ายไทยที่อยู่ใกล้กัน เจ้าเมืองฝ่ายไทยจะแต่งกรมการแลชาวด่านพร้อมด้วยคนเจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษไปกำหนดชี้ที่แดนต่อกันให้รู้เปนแน่ทั้งสองข้างโดยทางไมตรี ถ้าเจ้าเมืองฝ่ายไทยสงไสยด้วยเขตรแดนยังไม่รู้แน่ ก็ให้เจ้าเมืองข้างไทยมีหนังสือแต่งคนเลแลชาวด่านมาไต่ถามเจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษที่อยู่ใกล้กัน เจ้าเมืองฝ่ายอังกฤษจะแต่งกรรมการแลชาวด่านพร้อมด้วยคนเจ้าเมืองฝ่ายไทยไปกำหนดชี้ที่แดนต่อกันให้รู้แน่ทั้งสองข้างโดยทางไมตรี

ข้อ 4 ถ้าคนของคนไทยหนีไปอยู่ในแดนอังกฤษไทยไม่ล่วงเกินเข้าไปจับกุมคนในแดนอังกฤษ ไทยจะไปว่ากล่าวขอแต่โดยดี อังกฤษจะยอมให้ก็ได้ไม่ยอมให้ก็ได้ ถ้าคนอังกฤษหนีไปอยู่ในแดนไทย อังกฤษไม่ล่วงเกินเข้าไปจับกุมคนในแดนไทย อังกฤษจะไปว่ากล่าวขอแต่โดยดี ไทยจะยอมให้ก็ได้ไม่ยอมให้ก็ได้

ข้อ 5 อังกฤษกับไทยได้ทำหนังสือสัญญาเปนไมตรีสุจริตต่อกันแล้ว ถ้าลูกค้าฝ่ายข้างอังกฤษไปมาค้าขาย ณ เมืองไทยที่เมืองมีสินค้ามาก สลุปกำปั่นเรือสำเภาจะไปมาค้าขายได้ไทยจะทำนุบำรุงให้ซื้อขายโดยสดวก ถ้าลูกค้าฝ่ายข้างไทยไปมาค้าขาย ณ เมืองอังกฤษได้ ๆ เรือสำเภาสลุปกำปั่นจะไปมาค้าขายได้ อังกฤษจะทำนุบำรุงให้ซื้อขายโดยสดวก ไทยจะไปเมืองอังกฤษ ๆ จะไปเมืองไทยให้ทำตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ถ้าไม่รู้อย่างธรรมเนียมให้ขุนนางไทยให้ขุนนางอังกฤษบอกอย่างธรรมเนียม ให้พวกไทยที่

ไปเมืองอังกฤษต้องทำกฎหมายอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองอังกฤษทุกสิ่ง พวกอังกฤษไปเมืองไทยต้องทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมไทยทุกสิ่ง

ข้อ 6 ถ้าลูกค้าฝ่ายเมืองไทยก็ดีเมืองอังกฤษก็ดีจะไปซื้อขาย ณ เมืองมังกะลาแลหัวเมืองขึ้นแก่อังกฤษจะไปซื้อขาย ณ กรุงไทยแลหัวเมืองขึ้นแก่กรุงไทยให้ลูกค้าเสียค่าธรรมเนียมในการค้าขายให้ตามอย่างธรรมเนียมในการค้าขายให้ตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองทั้งสองฝ่ายให้ลูกค้าไพร่พลเมืองได้ซื้อได้ขายเองในเมืองนั้น ถ้าลูกค้าไทยถ้าลูกค้าอังกฤษจะมีคดีข้อความสิ่งใด ๆ ก็ดีให้ฟ้องร้องต่อขุนนางเจ้าเมืองกรมการฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษขุนนางเจ้าเมืองกรมการจะชำระตัดสินใจให้ตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองทั้งสองฝ่าย ถ้าลูกค้าไทยถ้าลูกค้าอังกฤษก็ดีซื้อขายไม่สืบสวนว่าคนชั่วคนดีซื้อขายปะคนชั่วพาเอาสิ่งของหลบหนีแลเจ้าเมืองกรมการจะสืบสวนเอาตัวมาชำระให้โดยสุจริต ถ้ามีเงินมีของใช้ให้ก็ได้ ถ้าไม่มีเงินของให้แลมิได้ตัวผู้หนีก็เพราะลูกค้าทำผิดเอง

ข้อ 7 ถ้าลูกค้าฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษก็ดีจะไปซื้อขาย ณ เมืองอังกฤษและเมืองไทยจะขอตั้งห้างตั้งเรือนจะขออาไศรยเช่าที่โรงเรือนใส่สินค้า ถ้าขุนนางไทยถ้าขุนนางอังกฤษแลเจ้าเมืองกรมการไม่ยอมให้อยู่ก็อยู่ไม่ได้ ถ้ายอมให้อยู่จึงให้ลูกค้าขึ้นอยู่ตามสัญญาว่ากล่าวกันแลให้ขุนนางไทยแลขุนนางอังกฤษแลเจ้าเมืองกรมการช่วยดูแลเอาใจใส่อย่าให้ไพร่บ้านพลเมืองทำข่มเหงแก่ลูกค้า อย่าให้ลูกค้าทำข่มเหงแก่ไพร่บ้านพลเมือง ถ้าลูกค้าอังกฤษพวกอังกฤษลูกค้าไทยที่ไม่เกี่ยวข้องจะขนเอาสิ่งของลงเรือสำเภาสลุปกำปั่นลากลับบ้านเมื่อใดก็ให้ได้กลับไปโดยสดวก

ข้อ 8 ถ้าลูกค้าจะไปค้าบัสนใดเมืองใดฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษก็ดี ถ้าสลุปกำปั่นเรือสำเภาของอังกฤษของไทยก็ดีจะเปนอันตรายสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขุนนางไทยแลขุนนางอังกฤษจะช่วยทำนุบำรุงก่วาจะเสร็จ ถ้าสลุปกำปั่นเรือสำเภาของอังกฤษของไทยก็ดีแตกลงที่บ้านใดเมืองใด ไทยอังกฤษเก็บของในสลุปกำปั่นเรือสำเภาที่แตกมากน้อยเท่าใด ให้ขุนนางอังกฤษให้ขุนนางไทยชำระไล่เลียงเอาสิ่งของคืนให้แก่เจ้าของ ถ้าเจ้าของตายก็ให้คืนให้พวกพ้องให้เจ้าของแลพวกพ้อง

แทนคุณผู้เก็บได้ตามสมควร ถ้าพวกไทยพวกอังกฤษไปเมืองอังกฤษไปเมืองอังกฤษไปเมืองไทยตาย สิ่งของพวกไทยพวกอังกฤษมีมากน้อยเท่าใดให้คืนให้พวกข้องของอังกฤษของไทย ถ้าพวกข้องไทยถ้าพวกข้องอังกฤษไม่มีเมืองนั้นอยู่เมืองอื่นมามิได้ จะแต่งคนถือหนังสือมารับเอาสิ่งของก็ให้ส่งสิ่งของให้แก่ผู้ถือหนังสือ

ข้อ 9 ถ้าลูกค้าข้างอังกฤษจะใคร่มาค้าขาย ณ เมืองของไทยที่ยังไม่เคยไปมาค้าขาย ให้ลูกค้าเข้าหาพระยาผู้ครองเมืองก่อน ถ้าเมืองไหนไม่มีสินค้าพระยาผู้ครองเมืองก็จะบอกว่าสลุปกำปั่นจะมาค้าขายหามีสินค้าไม่ ถ้าเมืองใดมีสินค้าพอจะรับสลุปพอจะรับกำปั่นได้พระยาผู้ครองเมืองก็จะให้สลุปกำปั่นมาค้าขาย

ข้อ 10 อังกฤษแลไทยสัญญาต่อกัน การค้าขายซึ่งจะมีต่อกันโดยสดวกในเมืองอังกฤษ เมืองเกาะหมาก เมืองมลากา เมืองสิหโปรา และเมืองของไทยคือ เมืองนครเมืองพัทลุง เมืองสงขลา เมืองตานี เมืองถลาง เมืองไทรและหัวเมืองอื่น ๆ ลูกค้าจีนลูกค้าแขก เมืองอังกฤษให้ได้ค้าขายทางบกทางคลองโดยสดวก ถ้าลูกค้าจีนค้าแขก เมืองมฤท เมืองทวาย เมืองตนาว เมืองเย ซึ่งขึ้นกับอังกฤษจะเข้ามาค้าขาย ณ เมืองไทย อังกฤษจะมีหนังสือเข้ามาเปนสำคัญให้ได้ค้าขายทางบกทางน้ำโดยสดวก แล้วจะห้ามมิให้ลูกค้าเอาฝิ่นซึ่งเปนของต้องห้ามเข้ามาค้าขาย ณ เมืองไทยเปนอันขาด ถ้าลูกค้าขืนเอาฝิ่นเข้ามาขายเมืองใด ให้พระยาผู้ครองเมืองเก็บริบเอาฝิ่นเผา

ข้อ 11 ถ้าอังกฤษจะมีหนังสือมาถึงผู้ใด ณ เมืองไทยก็ดี ณ เมืองอื่น ๆ ก็ดี ให้ผู้นั้นเปิดหนังสือมิให้ผู้อื่นเปิดหนังสือออกดู ถ้าไทยจะมีหนังสือไปถึงผู้ใด ณ เมืองอังกฤษก็ดี ณ เมืองอื่น ๆ ก็ดีให้ผู้นั้นเปิดหนังสือ มิให้ผู้อื่นเปิดหนังสือออกดู

ข้อ 12 เมืองไทยไม่ไปขัดขวางทางค้าขาย ณ เมืองตรังกะนู เมืองกลันตัน ให้ลูกค้าพวกอังกฤาได้ไปมาค้าขายโดยคล่องสดวกข้างน่าเหมือนแต่ก่อน อังกฤษไม่ไปเบียดเบียนรบกวนเมืองตรังกานู เมืองกลันตันด้วยการสิ่งใด

ข้อ 13 ไทยสัญญาต่ออังกฤษว่าไทยให้อยู่รักษาเมืองไทรแลไพร่แลพลเมือง ๆ ไทรแลคนเมืองเกาะหมากเมืองไทร ๆ เกาะหมากแลกำปั่นในเมืองเกาะหมากต้องการจะซื้อแต่เมืองไทร ไทยไม่เรียกภาษีแลปากน้ำคลองใด ๆ

ที่เมืองไทร ไทยไม่ตั้งส่วยทด ไทยเรียกเอาจังกอบตามสมควร ไทยสัญญาว่าเจ้าพระยานครกลับออกไปแต่กรุงจะปล่องครอบครัวทาษบ่าวคนของพระยาไทรคนเก่าให้กลับคืนไปตามชอบใจ อังกฤษสัญญาต่อไทยว่าไม่ต้องการเอาเมืองไทร อังกฤษไม่รบกวนเมืองไทรและไม่ให้พระยาไทรคนเก่ากับบ่าวไพร่ของพระยาไทรคนเก่าไปรบกวนทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใด ณ เมืองไทรและเมืองอื่น ๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทรและอังกฤษสัญญาว่าจะจัดแจงให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่นไม่ให้พระยาไทรคนเก่าอยู่ที่เมืองเกาะหมากเมืองไทร เมืองเปหระ เมืองสลาหงอ เมืองพม่า ถ้าอังกฤษไม่ให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่นตามสัญญาก็ให้ไทยเรียกเก็บเอาภาษีเข้าเปลือกเข้าสารที่เมืองไทรเหมือนแต่ก่อน อังกฤษสัญญาว่าไทยว่าแขกจีนซึ่งอยู่ ณ เมืองเกาะหมากจะมาอยู่ ณ เมืองไทร ๆ อังกฤษไม่ห้าม

ข้อ 14 ไทยกับอังกฤษสัญญาต่อกันว่าให้พระยาเปหระครองเมืองเปหระตามใจพระยาเปหระ ถ้าพระยาเปหระจะถวายดอกไม้ทองดอกไม้เงิน ณ กรุงตามเดิมก็ตามใจพระยาเปหระ อังกฤษไม่ห้ามปราม เจ้าพระยานครจะใช้ไทยใช้แขกใช้จีนคนฝ่ายไทยลงไปเมืองเปหระมาหาเจ้าพระยานคร อังกฤษไม่ห้ามไทยอังกฤษไม่ยกทัพไปเบียดเบียนรบกวน ณ เมืองเปหระ อังกฤษไม่ให้เมืองสลาหงอมารบกวนเมืองเปหระ ไทยก็ไม่ไปรบกวนเมืองสลาหงอ การชิ่งสัญญาเมืองไทรเมืองเปหระ 2 ข้อ ต่อเมื่อเจ้าพระยานครกลับออกไปแต่กรุง จึงจะได้จัดแจงตามสัญญา

แลความสัญญา 14 ข้อนี้ให้ขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษทุกหัวเมืองใหญ่หัวเมืองน้อยทั้งสิ้นด้วยกัน ฟังเอาถ้อยคำสัญญานี้เถิด แลหนังสือสัญญานี้ท่านอัครมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ณ กรุงเทพฯ กับกะปิตันฟันตรีบาระนีชิ่งเรืออันบันลอดอำหัสิทเจ้าเมืองมังละกาใช้ให้ทูตเข้ามาแทนตัวเจ้าเมืองมังกะลาพร้อมกันทำ ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุทธยาน่าพระที่นั่งเจ้ากรมหมื่นสุรินทรักเปนอักษรมาลายูอักษรอังกฤษ ทำแล้วเสร็จ ณ วันอังคาร เดือนเจ็ด แรมค่ำหนึ่ง ศักราชไทย ปีจอ อัฐศก ศักราชฝรั่ง 1826 ปี เดือนยูน 20 ปิดตรา ท่านอัครมหาเสนาบดีและปิดตรากะปิตันฟันตรีบาระนีเปนสำคัญทั้งสองฉบับ

กะบิดันหันตรีบาระนีเอาออกไปปิดตราเจ้าเมืองมังกะลา ฉบับหนึ่งปิดตราหลวง ณ กรุงเทพมหานครศรีอยุทธยาเจ้าพระยานครเอาออกไปไว้ ณ เมืองไทร กะบิดันหันตรีบาระนีกำหนดใน 7 เดือน ณ เดือนยี่ ปีจอ อัฐศก จะกลับมาให้ถึงเมืองเกาะหมาก แล้วจะเอาหนังสือสัญญามาเปลี่ยนต่อพระปริรักษ์ ณ เมืองไทร ไทยกับอังกฤษก็จะเปนไมตรีกันสืบต่อไปไม่รู้สิ้นไม่รู้สุดชั่วฟ้าแลดิน
(ตราหลวงพระอัยราพต) (ตราพระราชสีห) (ตราพระคชสีห) (ตราบัวแก้ว) (ตราพระนนทการ) (ตราพระพิรุณ) (ตราพระยมบิลสิงห) (ตราบาระนี)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

ร่างหนังสือสัญญาเชอร์เชมลับรุก

ท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองเมืองอังกฤษคือว่า เคตบริตันและอิรลันด์อันเข้ากันเป็นเมืองใหญ่แห่งหนึ่งและยังครางเมืองอินดูสถานนั้นฝ่ายข้างหนึ่งกับท่านผู้เป็นอธิปไตยครองราชสมบัติในมหานครศรีอยุธยาฝ่ายข้างหนึ่ง ตั้งพระทัยพร้อมประสงค์จะระงับดับเหตุอันมิได้เข้าใจเถิงกนัด้วยดี อย่าให้สูญปรารภแล้วรักษาบ้านเมืองทั้งสองฝ่ายให้เป็นสุขสำราญจึงปลงพระทัยตั้งแต่งหนังสือสัญญากันเป็น 9 ประการดังนี้คือ

ข้อ 1 ตั้งแต่นี้ไปจะได้ความสุขสำราญ และราชมิตรไมตรีจำเริญไว้แก่เมืองทั้งสองตราบเท่ากัลปาวสานที่สัญญาดังนี้ คือกษัตริย์ผู้ครองเมืองเครตบริตันเมืองอิรลันด์ และเมืองอินดูสถาน ฝ่ายข้างหนึ่งและท่านผู้เป็นอธิปไตยครองราชสมบัติมไหศวรรย์ในมหานครศรีอยุทธยาฝ่ายข้างหนึ่งและราชวงศ์สืบ ๆ กันไปเบื้องหน้า ควรจะถือตามกันทั้งสองฝ่าย

ข้อ 2 ฝ่ายคนอันอยู่ใต้บังคับอังกฤษยอมจะให้มาและมีที่อยู่และค้าขายในเมืองไทยและหัวเมืองที่เป็นขอบขัณฑเสมาแห่งท่านผู้ครองกรุงเทพฯ แล้วพวกประเทศอื่น ๆ ได้คุณและโอกาสในการซื้อขายและการอื่น ๆ เป็นคุณประการใดจะได้แก่คนอันอยู่ใต้บังคับอังกฤษเหมือนกัน อนึ่งถ้าคนอันอยู่ใต้บังคับกรุงเทพฯ จะไปมีที่อยู่ค้าขายในแดนอังกฤษทั่วเขตแดนก็ยอมให้ทำได้แล้วคนประเทศอื่น ๆ ได้คุณและโอกาสในการซื้อขายและการอื่นเป็นคุณประการใดก็จะได้แก่คนไทยเหล่านั้นเหมือนกัน

ข้อ 3 ฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองกรุงเทพฯ พระองค์สัญญาไว้ว่าถ้าผู้ใดถือศาสนาแห่งพระเยซูคริสต์และได้นมัสการตามพระศาสนาในแว่นแคว้นแห่งเมืองที่พระองค์ทรงครองอยู่ พระองค์อนุญาตให้ทำได้มิได้ขัดแล้วพระองค์จะประทานให้มีที่อันควรจะฝังศพของคนที่ถือดังนั้น อนึ่งฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองเมืองอังกฤษนั้นก็สัญญาว่าถ้าคนถือพระพุทธศาสนาในแดนเมืองอังกฤษ

คนเหล่านั้นจะได้นมัสการตามลัทธิของตนไม่ขัดสิ่งใดแล้วจะประทานให้มีที่จะฝังที่จะเผาศพของคนถือพระพุทธศาสนาเป็นอันสมควร

ข้อ 4 ท่านผู้เป็นอธิปไตยครองเมืองเคตบริตัน เมืองอรลันด์และเมืองอินดูสถานฝ่ายข้างหนึ่ง และท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองกรุงเทพฯ ฝ่ายข้างหนึ่งยังปลงพระทัยพร้อมกันจะตั้งคำสัญญาอีกฉบับหนึ่งว่าด้วยทางค้าขายแก่กัน ปรารภจะให้การนี้มีประโยชน์ยิ่งมากขึ้นแก่เมืองทั้งสอง

ข้อ 5 ฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองเมืองเครตบริตันเมืองอิรลันด์และเมืองอินดูสถานท่านสัญญาไว้ว่าตั้งแต่นี้ไปภายหน้า ถ้าคนที่อยู่ใต้บังคับกรุงเทพฯ ไปค้าขายในแดนอังกฤษ พวกอังกฤษจะทำสิ่งอันใดขัดขวางให้คนไทยเสียประโยชน์ในการซื้อการขายก็หามิได้ ก็ห้ามเสียมิให้ทำได้ และฝ่ายท่านกษัตริย์ผู้ครองกรุงเทพศรีอยุทธยาเล่าท่านสัญญาไว้ว่า ตั้งแต่นี้ไปภายหน้าเมื่อคนอยู่ใต้บังคับอังกฤษเข้ามาค้าขายในกรุงเทพฯ ฝ่ายกรุงฯ นั้นจะทำสิ่งใดขัดขวางให้พวกคนอังกฤษ พ่อค้าเหล่านั้นเสียประโยชน์ในการซื้อขายนั้นก็หามิได้ ก็ห้ามเสียมิให้ทำได้

ข้อ 6 ฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์กรุงเทพฯ ก็อนุญาตว่าถ้าข้างอังกฤษได้เห็นชอบจะตั้งกงสุลคือผู้สำหรับเอาธุระเป็นพนักงานจะว่ากล่าวในการซื้อขายให้มาอยู่ในเมืองใด ๆ อันเป็นท่าจอดในแว่นแคว้นกรุงเทพฯ ก็ให้มาได้แล้ว พนักงานของกงสุลเหล่านั้นคือว่าถ้าพวกอังกฤษอันอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นความกันเองก็ดีเป็นความกันกับชาวกรุงฯ กงสุลเหล่านั้นจะเอาเป็นธุระพิจารณาปรึกษากันกับขุนนางในกรุงฯ ให้ระงับดับความให้ความให้สูญจงได้ แล้วฝ่ายท่านผู้เป็นอธิปไตยในเมืองอังกฤษเล่า ท่านก็อนุญาตว่าถ้าข้างกรุงเทพฯ ได้เห็นชอบจะตั้งกงสุลไปอยู่ในเมืองใด ๆ อันเป็นท่าจอดในแดนอังกฤษ เป็นภาระธุระเหมือนกันก็ให้ทำได้เป็นเสมอกัน

ข้อ 7 ถ้าและเรือรบของเจ้าแผ่นดินอังกฤษและของกัมปนีที่ครองเมืองอินเดียมีเหตุจะมาถึงที่จอดถึงแม่น้ำแห่งใด ๆ ในแว่นแคว้นในกรุงเทพฯ ปรารถนาจะซื้อข้าวของอันสำหรับจะใช้ในเรือคือเครื่องอาหารและฟืนเป็นต้น ฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติในกรุงเทพฯ ท่านก็ยอมสัญญาไว้จะทำได้แล้ว

ครั้นจะซื้อข้าวของนั้นยอมให้ซื้อตามราคาอันควรด้วยธรรม ถ้าและกำปั่นและเรือรบอันเป็นของเจ้าแผ่นดิน ณ กรุงฯ มีเหตุจะเข้าในที่จอดและแม่น้ำใด ๆ ที่เป็นแดนอังกฤษ ฝ่ายท่านทูตผู้ครองเมืองเครตบริตันเมืองอิรลันด์และเมืองอินดูสถาน ท่านก็ยอมสัญญาไว้ว่าจะทำให้เหมือนมิได้ขัดประการใด

ข้อ 8 ถ้าและกำปั่นเรือใด ๆ ที่ใช้ธงอังกฤษจะเกยหาดทรายโดนหินแตกอับปางใกล้ฝั่งเขตแดนกรุงฯ ฝ่ายท่านกษัตริย์ผู้ครองกรุงเทพฯ นั้นท่านยอมไว้ว่า ถ้ามีช่องจะช่วยได้จะให้ช่วยจนเต็มกำลังเก็บเรือเก็บข้าวของนั้นรักษาไว้จะได้ส่งคืนให้แก่เจ้าของด้วยดี อนึ่งด้วยนายเรือลูกเรือที่เสียชีวิตกับทั้งข้าวของของเขา พวกไทยจะรักษาบำรุงไว้ให้ปราศจากอันตรายแล้ว ถ้ากำปั่นและเรือลำใด ๆ ที่ใช้ธงไทยได้เถิงที่แตกเสียใกล้แดนอังกฤษ ท่านผู้ครองเมืองอังกฤษก็ยอมสัญญาไว้ว่า จะให้พวกอังกฤษสงเคราะห์ช่วยให้ผู้คนและข้าวของให้ปราศจากอันตรายได้

ข้อ 9 ถ้าเว้นไว้แต่ข้อความที่เปลี่ยนแล้วในหนังสือฉบับนี้ และที่จะเปลี่ยนในฉบับอันจะสัญญาด้วยการซื้อขายนั้นข้อใด ๆ อื่นอันเป็นคุณประโยชน์แก่เมืองทั้งสอง ก็คงจำเริญไว้ตามหนังสือสัญญาเก่าที่กัมปนีอันครองเมืองอินเดียได้สัญญาไว้กับท่านกษัตริย์ผู้ครองกรุงเทพฯ ให้จำเริญแต่นี้ไปตราบเท่ากัลปาวสานฯ

วันอังคารเดือน 10 ขึ้น 4 ค่ำ ปีจอโทศก เพลาบ่าย 4 โมงเศษ กปิตันบรุกมิศเชนยอน มิศบราน 3 คน เอาหนังสือมาส่งให้ที่บ้านจมื่นไวยวรนาถ

ร่างสัญญาพิกัดสินค้า

ตั้งแต่แรกตั้งพระราชไมตรีกับกัมปนีที่ครองเมืองอินเดียฝ่ายหนึ่งและพระมหากษัตริย์ครองกรุงเทพฯ ฝ่ายหนึ่ง ก็ได้รักษาทางพระราชไมตรีสืบกันลงมา และครั้นในจุลศักราช 1183 คริสต์ศักราช 1826 ได้คิดอ่านกันทำหนังสือกำหนดว่าด้วยค่าปากเรือและการค้าขายกันหนังสือนั้นสำเร็จในเดือนชันนุเอรี 17 ค่ำ ปี 1827 นับแต่ครั้งนั้นลงมาเหตุการณ์บ้านเมืองผิดกันกับการแต่ก่อนหลายสิ่งไม่เหมือนแต่ก่อนแล้ว ครั้นเหตุดังนั้นแล้วท่านผู้เป็นใหญ่ครองเมืองเครตบริตันเมืองอิรลันด์และเมืองอินดูสถานฝ่ายหนึ่งกับท่านผู้ดำรงแผ่นดินกรุงเทพฯ ฝ่ายหนึ่ง

จึงปลงพระทัยพร้อมกันปรารภจะแต่งคำสัญญาใหม่ กำหนดว่าด้วยทางค้าขายกัน หวังจะให้ไปมาซื้อขายกันในเมืองทั้งสองยิ่งมากยิ่งคล่อง มีประโยชน์ยิ่งมาก ทั้งสองฝ่าย แล้วคำสัญญาใหม่จะเป็นที่แทนคำสัญญาเก่าก่อนที่ว่าด้วยการค้าขาย แล้วให้คำใหม่นี้ติดเนื่องกันเข้าที่ปลายหนังสือสัญญาปลูกพระราชไมตรีกับกษัตริย์ ทั้งสองพระองค์อันที่นิงทำสำเร็จแล้วด้วยดี

ข้อ 1 ฝิ่นเป็นของต้องห้ามมิให้ซื้อขายเลยในแว่นแคว้นกรุงเทพฯ ถ้าใครเอาฝิ่นมา จับได้ให้รับฝิ่นนั้นเป็นของหลวง และผู้เอามาไหมเสียเป็นเงินเหรียญร้อยแผ่นถ้ามิได้ใช้เงินให้เอาตัวจำไว้กำหนด 6 เดือน

ข้อ 2 สินค้าทั้งเจ็ดสิ่งนี้คือ น้ำมัน 1 ปืนลูกปืนและดินปืนรวมไว้เป็น 1 เหล็ก 1 กะทะเหล็ก 1 เหล็กกล้า 1 สุรา 1 ไม้สัก 1 เป็น 7 ประการ ด้วยกัน ทั้งเจ็ดสิ่งนี้ยอมไว้ให้แก่กรุงเทพฯ ฝ่ายเดียวจะคิดพิกัดค่าภาษีไม่พิกัด ตามแต่จะเห็นชอบในกรุงเทพฯ เรือและกำปั่นลำใดที่ใช้ธงอังกฤษ จะเอาของเหล่านี้บรรทุกเข้ามาขายหรือจะบรรทุกเอาไปก็มิได้ห้ามเลย เว้นไว้แต่มีบัตรหมายของขุนนางไทยอันเป็นเจ้าพนักงานยอมให้จึงจะทำได้

ข้อ 3 ข้าวสารก็ดี ข้าวเปลือกก็ดี และของอื่นทั้งปวงที่เป็นสินค้า อย่าให้ต้องเสียค่าภาษี เว้นไว้แต่ตาที่กำหนดไว้ในสัญญาใบนี้

ข้อ 4 เว้นไว้แต่สินค้า 7 ประการ ที่ยอมให้ไว้แก่กรุงเทพฯ ฝ่ายเดียว คนใต้บังคับอังกฤษก็ดี คนใต้บังคับแห่งกรุงเทพฯ ก็ดี จะซื้อจะขายกันในกรุงบางกอกก็ดี ในเมืองอื่นอันมีท่าจอดก็ดี จะทำได้คล่องมิให้ขัดข้องประการใด เมื่อว่าดังนี้เข้าใจว่าเว้นแต่ค่าภาษีที่กำหนดไว้แล้ว เจ้าภาษีจะมาพิกัดคาดค่ามิได้ จะตั้งภาษีสินค้าเป็นของขายไปนอก เป็นของเข้ามาแต่นอกมาขายนี้มิได้ ผู้ใดอื่นเว้นแต่ผู้ซื้อผู้ขายจะแทรกตัวเข้ามาทัดทานมิให้ซื้อขายกันสองฝ่ายอย่าให้ทำได้

ข้อ 5 ค่าภาษีในน้ำตาลทรายขาว บัดนี้เป็นหาบละ 2 สลึง คำสัญญานี้จะได้ว่าให้แปลกเปลี่ยนกันก็หามิได้ ด้วยสินค้าที่เขียนลำดับกันไว้ข้างหน้านี้ก็เหมือนกัน แต่สินค้าอื่นอันมิได้ ด้วยสินค้าที่เขียนลำดับกันไว้ข้างนี้เหมือนกัน แต่สินค้าอื่นอันมิได้คิดเป็นแทนภาษีที่ใช้ในของเข้ามา และของที่เอาไปข้างนอก

จดลงที่นี่ ให้ถือว่าหามีค่าภาษีไม่เลย

ข้าวสารนั้นให้เป็นภาษี	หาบละสลึง	
น้ำตาลทรายขาว	หาบละ 2 สลึง	
ครั่ง	หาบละ 2 สลึง	
เขาสัตว์	หาบละสลึง	คิดเป็นแทน
น้ำตาลทรายแดง	หาบละสลึง	
เกลือเกวียนละ	2 บาท	
ไม้ฟาง	หาบละเฟื้อง	

ภาษีที่ใช้ในของเข้ามาและของที่เอาไปข้านอก

ข้อ 6 ถ้ากำปั่นอังกฤษบรรทุกมาขาย บรรทุกของไปขายข้างนอก หรือบรรทุกของเข้ามาทั้งบรรทุกออกไปด้วย ต้องใช้ค่าปากเรือวาละ 500 บาท วานั้นคิดเป็น 78 นิ้วอังกฤษ เมื่อจะวัดปากเรือให้วัดบนดาดฟ้าชั้นบนกำปั่นชั้น 2 ก็ได้ ให้วัดตามที่กว้างมาก ค่าปากเรือดังนี้ให้คิดเอาแทนภาษีของเข้าออก ค่าท่าจอด ค่าร่องน้ำสารพัดครั้งกำปั่นลำใดใช้ใช้ค่าปากเรือดังนี้แล้ว ถึงจะขนของขึ้นที่ 2 แห่ง หรือจะบรรทุกของที่ 2 แห่ง 3 แห่ง ในแว่นแคว้นกรุงเทพฯ มิต้องใช้อะไรอีกในเที่ยวนั้น

อนึ่ง ถ้ากำปั่นอังกฤษลำใดจะเข้ามาในแดนกรุงเทพฯ ปรารถนาแต่จะซ่อมแปลงเรือที่เสีย หรือจะซื้อเสบียงอาหาร หรือจะใคร่ถามข่าวรู้ราคาสินค้าเท่านั้นก็ยอม อย่าให้เสียค่าเรือเลย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง

หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี
ประเทศอังกฤษ แล ประเทศสยาม

ศุภมัสดุ จุลศักราช 1217 ปีเถาะสัปตศก ความเจริญงามจงมีแก่บ้านเมืองเทอญ

ครั้งนี้มีทูตอังกฤษมาแต่พระนางซึ่งเปนใหญ่ เปนเจ้าราชอาณาจักรอันผสมกัน คือ ทวีปปริตเตียนใหญ่และทวีปไอยยิแลน และที่อื่น ๆ อันขึ้นแก่ราชอาณาจักรนั้นเข้ามาขอทำสัญญาทางพระราชไมตรี แลการค้าขายกับกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา จึ่งพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ สุทธสมมติเทพยพงษวงษาดิศวรกระษัตริยวรขันธราชนิกโรดมจาตุรันตบรมมหาจักรพรรคดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราชยรมนารภบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลพระบาทสมเด็จพระบวรเรนทราเมศวรมหิศเรศรังสรรค์มหันตวรเดโชไชยมโหฬารคุณอดุลยเดช สรรพเทเวศรานุรักษ บวรจุฬิจักรพรรดิราชสังกาศบวรธรรมมิกราชบวร พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว สองพระองค์ทรงเห็นชอบกับราชดำริห์พระนางเปนเจ้าเปนใหญ่ในทวีปปริตเตียนใหญ่แลไอยยิแลน ร่วมพระราชประสงค์ทำหนังสือสัญญาทางไมตรี กับพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษเมืองปริตเตนอิริลานต์ เพื่อจะให้มีผลประโยชน์แก่ราษฎรอยู่ได้บังคับไทยแลคนอยู่ในบังคับอังกฤษจัดแจงการทำมาหากินค้าขายให้มีประโยชน์เรียบร้อยเพราะเหตุฉะนี้จึ่งได้ตั้งพระไทยจะทำหนังสือสัญญาไมตรีการค้าขาย จึงได้ตั้งเสนาบดีให้มีอำนาจทั้งสองฝ่าย ๆ พระเจ้าแผ่นดินเมืองปริตเตนไอยยิแลนตั้งเซอยอนโบวริงเปนขุนนางลูกขุนผู้ใหญ่ ฝ่ายพระบาทสมเด็จบรมนาถบพิตร์พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ พร้อมกันกับความคิดพระราชวงษานุวงศ์แลข้าทูลลออกธุลีพระบาททั้งปวง มอบความพระราชดำริห์แลพระราชประสงค์ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวงษาธิราชสนิท มาประชุมแทนพระราชวงษานุวงศ์ แล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จ

พระยาบรมหาประยูรวงษ์ วรุตพงษ์นายก สยามดิลกโลกานุปาสนนารถ สกลราชวราณาจักราธิเบนธร ปรเมนทรมหาราชานุกูล สรรพกิจมิ่งมเหศวร เชฐามาศยาธิบดี ตรีสรณรัตราธาดา อดุลยเดชานุภาพบพิตร์ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้มีอาญาสิทธิ์บังคับบัญชาได้สิทธิ์ขาดทั่วทั้งพระราชอาณาจักร์กับสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ นรเนตรนารถราชสุริยวงษสกุลพงษปดิฐาทุขมาตยาธิบดี ไตรสรณศรีรัตนะาดา สกลมหารัชชาธิเบนทรปรเมนทรมหาราชวโรประการ มโหฬารเดชานุภาพบพิตร์ซึ่งโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้มีอำนาจบังคับบัญทั่วทั้งพระนครกับเจ้าพระยาศรีสุรยวงษ์สมันตพงษ์พิสุทธิ์ มหาบุรุษรัตนโนดม ผู้ว่าที่สมุหพระกระลาโหมผู้สำเร็จราชการบังคับบัญชาหัวเมืองชายทะเลปากใต้ฝ่ายตะวันตก กับเจ้าพระยาผู้ช่วยสำเร็จราชการกรมท่า เปนผู้สำเร็จราชการบังคับบัญชาหัวเมืองฝ่ายตวันออก ทั้ง 5 เปนประธาน ฝ่ายเสนาบดีไทยก็ได้ส่งพระราชสัญจกร ฝ่ายขุนนางอังกฤษได้ส่งหนังสือเจ้าวิกตอเรีย ซึ่งให้เข้ามาทำหนังสือสัญญากับไทยเห็นถูกต้องพร้อมกันทั้งสองฝ่าย ได้ตกลงกันตามข้อสัญญาที่เขียนไว้สืบต่อไปข้างน่า

ข้อ 1 ว่าตั้งแต่นี้ไปพระเจ้าแผ่นดินกรุงบริตต้นไอยยิแลน กับพระเจ้าแผ่นดินที่จะสืบวงษ์ ต่อไปภายน่า กับด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งสองพระองค์ทั้งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไทย ที่จะสืบพระราชอิศริยยศต่อไปภายน่าให้มีไมตรีรักใคร่กันราบคาบไปชั่วฟ้าแลดิน เปนศุขสบายให้ได้ค้าขายโดยสดวกมิให้ผู้หนึ่งผู้ใดฝ่ายไทยคุมเหงเบียดเบียฬ แต่บรรดาคนที่อยู่ใต้บังคับไทยที่จะไปอยู่ในแดนอังกฤษ ขุนนางอังกฤษก็จะช่วยบำรุงรักษาให้อยู่เปนศุขสบาย ให้ได้ค้าขายโดยสดวก มิให้ผู้หนึ่งผู้ใดฝ่ายอังกฤษคุมเหงเบียดเบียฬ

ข้อ 2 ว่า แต่บรรดาการงานของคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ ซึ่งเข้ามาอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร ก็ต้องฟังบังคับบัญชาของกงสุลที่เข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร กงสุลจะได้ทำตามหนังสือสัญญานี้ แลข้อหนังสือสัญญาเก่าที่มิได้ยกเลียจงทุกประการ แล้วจะได้บังคับบัญชาคนในบังคับอังกฤษให้ทำตามด้วย แล้วกงสุลจะรับรักษากฎหมายการค้าขาย แลกฎหมายที่จะห้ามปรามมิให้คนที่อยู่ในบังคับอังกฤษทำผิดล่วงเกินกฎหมายของอังกฤษกับไทยที่มีอยู่แล้วแลจะมีต่อไปภายน่า ถ้าคนอยู่

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในบังคับอังกฤษ จะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนอยู่ในบังคับไทย กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะปฤกษาชำระตัดสิน คนอยู่ในบังคับอังกฤษทำผิด กงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษคนอยู่ในบังคับไทยทำผิด ไทยจะทำโทษตามกฎหมายเมืองไทย ถ้าคนอยู่ใต้บังคับไทยเปนความกันเอง กงสุลไม่เอาเปนธุระ คนอยู่ใต้บังคับอังกฤษเปนความกันเอง ไทยก็ไม่เอาเปนธุระแลไทยกับอังกฤษยอมกันว่ากงสุลซึ่งจะเข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร นั้นยังไม่ตั้งต่อเมื่อทำหนังสือสัญญาตกลงลงชื่อ กันแล้วกำปั่นอังกฤษเข้ามาค้าขาย ณ กรุงเทพมหานคร ใช้ธงอังกฤษมีหนังสือสำหรับสำเปนสำคัญครบ 10 สำ หนังสือสัญญาประทับตราเข้ามาถึงเปลี่ยนกันแล้วกงสุลจึงตั้งได้

ข้อ 3 ว่า คนซึ่งอยู่ในบังคับไทย จะไปเปนลูกจ้างอยู่กับคนอยู่ใต้บังคับอังกฤษ ฤาคนไทยที่มิได้เปนลูกจ้างก็ดี ทำผิดกฎหมายเมืองไทยจะหนีไปอาไศรยอยู่กับคนในบังคับอังกฤษซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ถ้ามีพยานว่าทำผิดหนีไปอยู่กับคนในบังคับอังกฤษจริง กงสุลจะจับตัวส่งให้แก่เจ้าพนักงานไทย ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษที่เข้ามาตั้งบ้านเรือน แลเข้ามาอาไศรยค้าขายอยู่ในกรุงเทพฯ ทำผิดหนีไปอยู่กับคนใต้บังคับไทย ถ้ามีพยานว่าทำผิดหนีไปอยู่กับคนในใต้บังคับไทยจริงกงสุลจะขอเอาตัว เจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะจับตัวส่งให้ ถ้าพวกจีนคนไรว่าเปนคนอยู่ในบังคับอังกฤษ ไม่มีสำคัญสิ่งไรเปนพยานว่าเปนคนอยู่ในบังคับอังกฤษกงสุลก็ไม่รับเอาเปนธุระ

ข้อ 4 ว่า คนอยู่ใต้บังคับอังกฤษจะมาค้าขายตามหัวเมืองชายทเลซึ่งขึ้นแก่กรุงเทพฯก็ค้าขายได้โดยสดวก แต่จะอาไศรยอยู่ได้ที่เดียวก็แต่ในกรุงเทพฯ ตามในจังหวัดซึ่งกำหนดไว้ในหนังสือสัญญา ประการหนึ่งคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะมาเช่าที่ปลูกโรงปลูกเรือนปลูกตึกแลจะซื้อเรือนซื้อโรงซื้อตึก พ้นกำแพงออกไปในกำหนด 200 เส้น คือสี่ไมล์ อังกฤษเช่าได้แต่จะซื้อที่ซื้อไม่ได้ ถ้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อจะเช่าที่เรือนที่สวนที่ไร่ที่นา ตั้งแต่กำแพงเมืองออกไปเดินด้วยกำลังเรือแจวเรือภายทาง 24 ชั่วโมง จะซื้อจะเช่าเมื่อไรก็ซื้อได้เช่าได้ แต่เมื่อคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อที่ซื้อเรือนจะต้องบอกกงสุล ๆ จะได้บอกเจ้าพนักงานฝ่ายไทย เจ้าพนักงานกับกงสุลจะช่วยว่ากล่าวให้ซื้อตามราคาสมควร แล้วจะ

ได้แลปักที่วัดที่ทำหนังสือประทับตราเจ้าพนักงานให้ไว้เป็นสำคัญ แล้วจะได้ฝากฝังเจ้าเมืองกรมการให้ช่วยดูแลทำนุบำรุงด้วย แลให้ผู้ที่ไปอยู่นั้นฟังบังคับบัญชาเจ้าเมืองกรมการตามยุติธรรม ค่าธรรมเนียมที่ทำไร่ทำสวน ราษฎรบ้านนั้นเมืองนั้นต้องเสียอย่างไร ก็ให้เสียตามชาวบ้านชาวเมืองนั้น ถ้าในกำหนดสามปีแล้วผู้ที่ซื้อที่ไม่มีทุนรอน ฤาแชเชือนเสียมิได้ตั้งการปลูกสร้าง เสนาบดีจะคืนเงินค่าที่ให้ จะตัดสินคืนเอาที่นั้นเสีย

ข้อ 5 ว่าคนอยู่ในบังคับอังกฤษที่เข้ามาอาไศรยอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร ต้องไปบอกแก่กงสุลให้จดชื่อไว้ ถ้าคนเหล่านี้จะออกไปทะเล ฤาจะไปเที่ยวเกินกำหนดทาง 24 ชั่วโมง ตามสัญญาไว้ ที่จะให้คนในบังคับอังกฤษอยู่กงสุลจะไปขอหนังสือเบิกล่องเจ้าพนักงานฝ่ายไทยให้ไป ถ้าคนในบังคับอังกฤษจะกลับไปจากกรุงเทพฯ ถ้าขุนนางเจ้าพนักงานฝ่ายไทยบอกแก่กงสุลว่ามีเหตุควรจะห้ามมิให้ออกไป กงสุลก็จะมิให้ออกไปถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษไปเที่ยวในระหว่างทาง 24 ชั่วดมง กงสุลจะเขียนเปนหนังสือไทยให้ไป ว่าคนนั้นชื่ออย่างนั้น รูปร่างอย่างนั้นมีธุระอย่างนั้น และจะต้องให้เจ้าพนักงานฝ่ายไทยประทับตราหนังสือให้ไปเปนสำคัญด้วย เจ้าพนักงานฝ่ายไทยดูหนังสือแล้วให้คืนหนังสือให้ปล่อยตัวไปโดยเร็ว ถ้าไม่มีหนังสือกงสุลประทับตราเจ้าพนักงานฝ่ายไทยไปสำหรับตัวลงไสยว่าเปนคนหนีก็ให้ยึดตัวไว้ แล้วให้มาบอกความแก่กงสุลให้รู้

ข้อ 6 ว่า คนซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษจะเข้ามาเที่ยว แลจะเข้ามาอาไศรยอยู่ ณ กรุงเทพฯ กจะถือศาสนาคฤษเติน ไทยก็ไม่ห้ามปราม เมื่อจะสร้างวัดขึ้นจะทำได้ก็แต่ในที่เสนาบดีจะโปรดให้ ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษซึ่งจะเข้ามาอยู่ ณ กรุงเทพฯ จะจ้างคนซึ่งอยู่ในใต้บังคับไทยมาเปนลูกจ้าง เสนาบดีฝ่ายไทยจะไม่ห้ามปรามถ้าคนที่มีมูลนายจะมารับจ้างอยู่กับคนในบังคับอังกฤษ มูลนายไม่รู้ มูลนายจะมาเอาตัวไปก็เอาไปได้ ถ้าคนในบังคับอังกฤษไปจ้างคนในใต้บังคับไทยเปนลูกจ้าง ไม่ได้ทำสัญญากับมูลนายเขา ภายหลังถ้าเกี่ยวข้องสิ่งหนึ่งสิ่งใด เสนาบดีฝ่ายไทยไม่ชำระให้

ข้อ 7 ว่า กำปั่นรบจะเข้ามาทอดน่าด่านเมืองสมุทปราการเข้ามทอดได้ แต่จะขึ้นมา ณ กรุงเทพฯ ไม่ได้ เมื่อกำปั่นรบชำรุดจะต้องเข้าอู่ เสนาบดี

เจ้าเมืองกรมการเห็นว่าชำรุดจริงจะยอมให้เอามาเข้าอู่ ถ้าจะมีขุนนางถือหนังสือพระเจ้าแผ่นดินกรุงบริตเตนให้มาด้วยกำปั่นรบเข้ามา ณ กรุงเทพฯ จะให้ขึ้นมาแต่ลำเดียว ต้องให้ขึ้นมาทอดอยู่ใต้ป้อมป้องกันปัจจามิตร ป้อมปิจปัจจานึก อย่าให้ขึ้นมาพ้นป้อมเว้นไว้แต่เสนาบดีจะโปรดให้ขึ้นมาพ้นป้อมจึ่งขึ้นมาได้ ถ้าไม่มีเรือรบอังกฤษอยู่ในกรุงเทพฯ คนอยู่ในบังคับอังกฤษจะวิวาทกันขึ้นกงสุลจะไประงับ ไทยจะให้ทหารไปช่วยกงสุลระงับภอระงับได้

ข้อ 8 ว่า ค่าธรรมเนียมปากเรือที่เคยเรียกต่อลูกค้าอังกฤษตามสัญญาเก่าซึ่งกำหนดไว้ในคฤษตศักราช 1826 ปีนั้น จะยอมเลิกเสียตั้งแต่หนังสือสัญญานี้ใช้ได้ พ้นนั้นไปจะต้องเสียแต่ภาษีสิ่งของขาเข้าขาออก สินค้าเข้าจะต้องเสียร้อยละสาม จะเสียเปนของฤาจะเสียเปนเงินคิดราคาตามราคาท้องน้ำ สุดแต่ใจเจ้าของจะเสีย ถ้าของเสียภาษีร้อยละสามแล้วของจำหน่ายไม่ได้จะเหลือกลับออกไปมากน้อยเท่าใด ต้องคิดภาษีสิ่งของที่เหลือคืนให้แก่เจ้าของให้ครบ ถ้าราคาสิ่งของไม่ตกลงกันต้องไปบอกกงสุล ๆ จะเรียกพ่อค้าคนหนึ่งฤาสองคน เจ้าพนักงานฝ่ายไทยก็จะเรียกพ่อค้าคนหนึ่งฤาสองคนช่วยตีราคาภอสมควร ถ้าลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะบันทุกเอาฝิ่นเข้ามา ณ กรุงเทพฯ ไม่ต้องเสียภาษี แต่ต้องขายฝิ่นให้แก่เจ้าภาษี ถ้าเจ้าภาษีไม่ซื้อเอาฝิ่นไว้ให้บันทุกกลับออกไปไม่ต้องเสียอะไร ถ้าลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษ เอาฝิ่นไปลักลอบขายทำผิดสัญญาข้อนี้ ให้ริบเอาฝิ่นเสียให้สิ้น แลของที่เปนสินค้าจะบันทุกออกไปนั้น ตั้งแต่สิ่งนั้นเกิดมาจนได้เปนสินค้าบันทุกกำปั่นออกำไป ให้เสียภาษีแต่ชั้นเดียว ของสิ่งไรที่เปนสินค้าในกรุงเทพฯ ภาษีปากเรืออย่างไรก็ให้เอาแต่ชั้นเดียว ภาษีสินค้าในกรุงเทพฯ ทุกสิ่งจะเรียกภาษีในกรุงเทพฯ ฤาจะเรียกภาษีเรืออย่างไรได้กำหนดแจ้งให้พิกัดอยู่กับหนังสือสัญญาแล้ว ได้ยอมกันเปนชัดแล้ว ว่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ต้องเสียภาษีข้างในแล้วเมื่อลงเรือไม่ต้องเสีย พวกลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะซื้อสินค้ายอมให้ซื้อ แต่ผู้ทำผู้ปลูกแลของที่เขาขายนั้น ถ้าผู้ใดผู้หนึ่งจะซื้อยอมให้ขาย มิให้ผู้ใดผู้หนึ่งขัดขวางห้ามปรามภาษีที่กำหนดให้พิกัดสัญญานี้ สินค้าที่บันทุกเรือไทยเรือจีนที่เคยเสียแล้ว ฝ่ายไทยจะยอมลดภาษีให้เรือไทยเรือจีนแลชาติอื่น ๆ ก็จะยอมลดให้ลูกค้าซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษเหมือนกัน

ลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษจะเข้ามาต่อเรือ ณ กรุงเทพฯ เสนาบดียอมให้ต่อแล้วก็ต่อให้ แลเข้าปลาเกลือของสามสิ่งนี้ที่ในกรุงฯ ไม่บริบูรณมีหมายประกาศห้ามไม่ให้ออกไปก็ได้ เงินทองแลของสำหรับตัวเข้าออกไม่ต้องเสียภาษี

ข้อ 9 ว่า ความในกฎหมายซึ่งติดในสัญญานี้ กงสุลกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยพร้อมกันจะต้องกรักษาแลจะต้องบังคับให้คนทั้งปวงกระทำตามกฎหมาย เจ้าพนักงานฝ่ายไทยกับกงสุลจะคิดจัดแจงเพิ่มเติมกฎหมาย หวังจะรักษาหนังสือสัญญาให้เจริญก็ทำได้ เงินที่ปรับไหมแลของที่ริบเพราะทำผิดสัญญานี้ ต้องส่งเปนของในแผ่นดินก่อน เมื่อกงสุลจะเข้ามาตั้งอยู่ ณ กรุงฯ เจ้าของเรือแลกับต้นนายเรือจะว่าด้วยการค้าขายกับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยก็ได้

ข้อ 10 ถ้าฝ่ายไทยยอมให้สิ่งใด ๆ แก่ชาติอื่น ๆ นอกจากหนังสือสัญญานี้ก็จะต้องยอมให้อังกฤษแลคนในบังคับอังกฤษเหมือนกัน

ข้อ 11 ว่าเมื่อพ้น 10 ปี ตั้งแต่ประทับตราเปลี่ยนหนังสือสัญญานี้แล้ว ถ้าฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษจะขอเปลี่ยนข้อใด ๆ ในหนังสือสัญญานี้ แลข้อใด ๆ ในหนังสือสัญญาเก่า ซึ่งทำไว้ในคฤษตศักราช 1826 ปี ซึ่งมิได้ยกเลียนั้น แลข้อใด ๆ ในกฎหมายค้าขายแลพิกัดภาษีที่ติดอยู่กับหนังสือสัญญานี้แลกฎหมายที่จะทำต่อไปภายน่าเมื่อได้บอกให้รู้ก่อนปีหนึ่งแล้วจะตั้งขุนนางฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติมได้ ตามแต่เห็นควรเห็นชอบด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ข้อ 12 ว่า หนังสือสัญญานี้ทำไว้เปนอักษรไทยฉบับหนึ่งเปนอักษรอังกฤษฉบับหนึ่งข้อความต้องกัน เมื่อหนังสือสัญญาประทับตราเข้ามาเปลี่ยนกันแล้วใช้ได้ เมื่อ ณ วันที่ 6 เดือนเอปริล คฤษตศักราช 1856 ปี ตรงกับเปนไทย ณ วันอาทิพตย์ เดือนห้า ขึ้นค่ำหนึ่ง จุลศักราช 1218 ปีมโรงอัฐศก ผู้สำเร็จราชการฝ่ายไทยฝ่ายอังกฤษทำหนังสือสัญญานี้ เขียนเปน 4 ฉบับ ลงชื่อประทับตราด้วยกันทั้งสองฝ่าย ทำไว้ในกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา ณ วันพุธ เดือนหก ขึ้นสองค่ำ ปีเถาะ สัปตศก

(ลงชื่อประทับตรา) เซอยอนโบวริง ราชทูตอังกฤษ

(ลงชื่อประทับตรา) ท่านผู้สำเร็จราชการฝ่ายไทย ห้าดาว

กฎหมายอย่างพ่อค้าอังกฤษ ซึ่งมาค้าขายในกรุงฯ ต้องใช้

ข้อ 1 ว่ากัปตันนายกำปั่นซึ่งจะเข้ามาค้าขาย ณ กรุงฯ เมื่อเข้ามาถึงนอกสันดอนจะทอดสมอใช้คนเข้ามาบอกกับเจ้าพนักงาน ฤาจะเอากำปั่นเลยเข้าเมืองสมุทรปราการก็ได้ตามใจ แล้วจะต้องมาบอกเจ้าพนักงานที่ด่านเมืองสมุทรปราการว่าเรือมาแต่เมืองใด มีลูกเรือกี่คน มีปืนกี่บอก ทอดสมอที่เมืองสมุทรปราการแล้วต้องมอบปืนใหญ่แลดินดำกับขุนนางเจ้าพนักงาน ที่เมืองสมุทรปราการฝ่ายไทยแล้ว ต้องมีขุนนางกรรมการฝ่ายไทยกำกับเรือขึ้นมาจนถึงกรุงฯ

ข้อ 2 ว่าถ้ากำปั่นเลยเกินด่านเมืองสมุทรปราการขึ้นมา มิได้เอาปืนแลดินดำขึ้นไว้ที่เมืองสมุทรปราการตามกฎหมายนี้ ต้องเอากำปั่นกลับลงไปเอาปืนแลดินดำขึ้นไว้เสียที่เมืองสมุทรปราการแล้วต้องปรับไหมเงินแปดร้อยบาทด้วยไม่ฟังกฎหมายนี้ ถ้าเอาปืนใหญ่แลดินดำขึ้นไว้เสียที่เมืองสมุทรปราการต้องปล่อยเรือให้ขึ้นมาค้าขายที่กรุงฯ

ข้อ 3 ว่าถ้ากำปั่นลูกค้าอยู่ในบังคับอังกฤษขึ้นมาทอดสมอที่กรุงฯ แล้ว ถ้าไม่ได้เปนวันอาทิตย์ กัปตันนายกำปั่นต้องเอาหนังสือสำหรับลำ แลบาญชีสิ่งของซึ่งมีเข้ามาในลำกำปั่นต้องอบให้กับกงสุลใน 24 ชั่วโมง กงสุลจะได้เอาบาญชีไปให้เจ้าพนักงานฝ่ายไทยที่ได้เรียกภาษีแล้วพนักงานคนนั้นต้องให้หนังสือสำหรับเบิกระวางในเวลานั้น ถ้ากัปตันนายเรือมิได้ส่งหนังสือแลบาญชีสิ่งของใน 24 ชั่วโมงนั้น ฤาส่งบาญชีไม่ครบจำนวนสิ่งของในลำเรือจะต้องปรับไหมเงิน 400 บาท แต่ว่ายอมให้กัปตันนายเรือกับบาญชีสิ่งของที่หลงลืมในระวาง 24ชั่วโมง ตั้งแต่ได้ส่งหนังสือถึงกงสุลนั้นไม่ปรับไหมเอาเงิน

ข้อ 4 ว่าถ้ากำปั่นอังกฤษเปิดระวางสินค้าก่อนยังไม่ได้หนังสือเปิดระวาง แลลักลอบขายสิ่งของในกรุงก็ดี นอกสันดอนก็ดี จะต้องปรับไหมเงิน 800 บาท แลสิ่งของที่ลักขายนั้นต้องริบเอาให้หมด

ข้อ 5 ว่าเมื่อกำปั่นอังกฤษขนของออกแล้วบันทุกสิ่งของที่ออกไป

เสร็จแล้ว เสียภาษีให้เสร็จแล้ว ได้ให้บาญชีกับกงสุลครบสิ่งของแล้ว ถ้ามิได้เกี่ยวข้องสิ่งใด ๆ ต้องมีเบิกล่องอักษรไทยส่งให้กงสุล ๆ คืนหนังสือสำหรับสำให้กัปตันนายเรือปล่อยให้เรือล่องไปเมืองสมุทรปราการ ให้เจ้าพนักงานที่เมืองสมุทรปราการไปตรวจดูที่กำปั่นแล้วบีนแลดินดำที่เอาขึ้นไว้ส่งให้กัปตันนายเรือไป

ข้อ 6 ว่าฝ่ายราชทูตอังกฤษซึ่งเข้ามาทำหนังสือสัญญาครั้งนี้ราชทูตหารู้จักภาษาไทยไม่ เสนาบดีฝ่ายไทยยอมให้เอาหนังสืออักษรอังกฤษในหนังสือสัญญาไมตรี แลกฎหมายและการค้าขายแลพิกัดซึ่งติดอยู่กับหนังสือสัญญานั้นเปนแน่ พิกัดภาษีนอกแลใด ที่จะเรียกเอาตามหนังสือสัญญานี้

ข้อ 1 เปนพิกัดสินค้าภาษีขึ้นในไม่ต้องเสียเลย เสียแต่เมื่อบันทุกลงเรือ เสียภาษีอย่างนี้

งาช้างหาบละ	10 บาท	นรมาตร หาบละ	12 ตำลึง	2 บาท
รง หาบละ	6 บาท	กระวาน หาบละ	3 ตำลึง	2 บาท
ผลกระเบา หาบละ	2 สลึง	เร่ว หาบละ		6 บาท
หางนกยูง ร้อยละ	10 บาท	หอยแมลงภู่ หาบละ		1 บาท
ขนนกกระทุง หาบละ	2 บาท 2 สลึง	ลิเลียด หาบละ		6 บาท
หมากแห้ง หาบละ	1 บาท	พุงหลาบ หาบละ		2 สลึง
เขากวางอ่อน 10 เอา 1 ตามราคา		กำยาน หาบละ		4 สลึง
หนังกวาง ร้อยละ	8 บาท	เปลือกหางไล หาบละ		2 สลึง
หนังทราย ร้อยละ	3 บาท	เนื้อไม้ หาบละ		2 บาท
ป่านใบ หาบละ	6 สลึง	หนังกระเบน หาบละ		3 บาท
ปลาแห้ง หาบละ	6 สลึง	เขากวางแก่ หาบละ		1 สลึง
ปลาใบไม้ หาบละ	1 บาท	อกเต่า หาบละ		1 บาท
ฝาง หาบละ	2 สลึงเฟื้อง	กระดองตะพาบน้ำ หาบละ		1 บาท
เนื้อเค็มแห้ง หาบละ	2 บาท	หนังเน่า หาบละ		1 สลึง
กระดูกโค กระบือ หาบละ	3 ไพ	ปลิงทเล หาบละ		3 บาท
หนังแรด หาบละ	2 สลึง	กระเพาะปลา หาบละ		3 บาท

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กระดูกเสือ หาบละ	5 บาท	รังนกขน	10 เอา 2
เขากระบือ หาบละ	1 สลึง	ปีกนกกระเต็น ร้อยละ	6
หนังช้าง หาบละ	1 สลึง	เอ็นเนื้อ หาบละ	4 บาท
หนังเสือ ผืนละ	1 สลึง	หนังโค กระบือ หาบละ	1 บาท
เกลดลิน หาบละ	4 บาท	ครั่ง หาบละ	5 สลึง
เบจี่ หาบละ	2 สลึง	กระดูกช้าง หาบละ	1 บาท
กรักขี หาบละ	2 สลึง	เข้าสารเกวียนละ	4 บาท
หูปลาขาว หาบละ	6 สลึง	ไม้ดำ หาบละ	5 สลึง
หปลาดำ หาบละ	3 บาท	ไม้แดง หาบละ	2 สลึง
		เปลือกปะโลง หาบละ	1 สลึง

ข้อ 2 เปนของที่เสียภาษีขั้นในพิกัด ภาษีนั้นจะเรียกมากขึ้นไปไม่ได้ เมื่อได้บันทุกกำปั่นไปไม่ต้องเสีย

น้ำตาลทรายขาว หาบละ	2 สลึง	ปลาทู 10,000 ละ	1 บาท
น้ำตาลแดง หาบละ	1 สลึง	ถั่วทุกอย่าง	12 เอา 1
ไหมลาว	12 เอา 1	กุ้งแห้ง	12 เอา 1
ขี้ผึ้ง	15 เอา 1	งาเม็ด	12 เอา 1
ยาสูบ 100 ละ	6 สลึง	ไขเนื้อ หาบละ	1 บาท
ฝ้ายเม็ดฝ้ายบดเสีย	10 เอา 1	เกลือ เกวียนละ	6 บาท
พริกไทย หาบละ	1 บาท		

ข้อ 3 แต่บันดาสิ่งของทงปวงนอกจากพิกัดที่เขียนไว้ ในหนังสือที่เสียกันอยู่ในบ้านในเมืองเท่าไร ให้เรียกยืนอยู่แต่เท่านั้นอย่าให้เรียกเพิ่มทวีขึ้นไป แล้วอย่าให้เรียกภาษีเปน 2 ชั้นเมื่อลงบันทุกเรือไม่ต้องเสียภาษีอีก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก จ

สนธิสัญญาระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอินเดีย เพื่อส่งเสริมการติดต่อทางพาณิชย์ระหว่างพม่าของอังกฤษ กับอาณาเขตของเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน (สัญญาเชียงใหม่) ลงนาม ณ เมืองกัลกัตตา เมื่อวันที่ 14 มกราคม ค.ศ.1874

ด้วยพระบาทสมเดจ์พระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษยรัตนราชธรวิวงษ์วรุมพงษ์บริพัตร วรชัติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักร พรรดิราชสังกาศบรมธรรมมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว เปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในราชกาลที่ห้า ในพระบรมราชวงษซึ่งได้ดำรงรัตน ราไชมหัยสวรรยาธิบัต ณ กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาพระเจ้า กรุงสยาม มีพระราชประสงค์จะดำรงรักษาทางพระราชไมตรีให้วัฒนาถาวรยิ่งขึ้นไป ด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนเปนของฝ่ายไทย แลเขตรแดนซึ่ง เปนกอลอนีเมืองขึ้นฝ่ายอังกฤษติดต่อกันกับเมืองเชียงใหม่ลูกค้าไปมาค้าขาย เกิดโจร ผู้ร้ายแลเหตุต่าง ๆ จะต้องจัดการระงับโจรผู้ร้ายให้ลูกค้าทั้งสองฝ่ายไปมาค้าขาย โดยสดวก ท่านเสนาบดีกรุงสยาม แลคอเวอนแมนต์ฝ่ายอินเดียเหนพร้อมกันแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามจึงโปรดตั้งให้พระยาเจริญราชไมตรีเปนผู้ใหญ่ได้บังคับการ ลิทธิ์ขาดในศาลต่างประเทศเปนมิมิศเตอเปลนิโปเตนติเอริยที่หนึ่ง พระยาสมุทบุรานุ รักษ์ผู้บังคับการเมืองสมุทรปราการ เปนมินิศเตอเปลนิโปเตนติเอริยที่สองพระมหา มนตรีศรีองครักษ สมุหเจ้ากรมพระตำรวจในขวาเปนที่ปฤกษานายหนึ่ง กับหลวงสยา มานุเคราะห์กงสุลเมืองร่างกุ้งนายหนึ่ง ฝ่ายท่านเรตออนเนอเรเปลทอมมาศยอศแบ ริงบารอนนอตบรุกที่สแตรตตอน เปนบารนเนตและเปนที่ปฤกษาของสมเด็จพระนาง เปนเจ้าแผ่นดินเกรตบริตแตนแลอารยธิแลนด์แลเปนแครนตมาศเตอเครื่องอิสริยยศ ชื่อสตาร์อินเดียอย่างที่สุด แลเปนไวสรอยคอเวอนเนอเยเนราลอินเดียอยู่ในที่ประชุม จึ่งได้ตั้งท่านชาเลอัมเฟอสตอนเอดจิซอนกอมแปเนียน ซึ่งได้รับเครื่องอิสริยยศอย่าง สูงชื่อสตาร์อินเดียเปนเปลนิโปเตนติเอริย และผู้ซึ่งมีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ปฤกษา

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เหนถูกต้องตกลงกันตามสัญญาซึ่งจะกล่าวนี้

ข้อ 1 ว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะให้เจ้าเชียงใหม่ตั้งด่านกองตระเวณแลให้มีเจ้าพนักงานกำกับริมฝั่งแม่น้ำสาละวินที่เปนเขตรแดนเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเปนของฝ่ายสยามแล้วให้มีโปลิศตั้งอยู่ภอสมควร จะได้ระงับห้ามโจรผู้ร้ายแลการอื่น ๆ ที่เปนสำคัญ

ข้อ 2 ว่า ผู้หนึ่งผู้ใดเปนโจรผู้ร้ายในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน หนีข้ามไปในเขตรแดนอังกฤษ เจ้าพนักงานอังกฤษแลโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแขงแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเปนคนในบังคับสยามต้องส่งให้เจ้าพนักงานสยามที่เมืองเชียงใหม่ถ้าเปนคนในบังคับอังกฤษ ให้ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่ ณ เขตรแดนยองสะลินชำระให้ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดเปนผู้ร้ายในเขตรแดนอังกฤษหนีเข้าไปในเขตรแดนเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เจ้าพนักงานฝ่ายสยามกับโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแขงแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเปนคนในบังคับอังกฤษ ต้องส่งให้ขุนนางที่ตั้งอยู่ยองสะลิน ถ้าเปนคนในบังคับสยามเจ้าพนักงานที่ตั้งอยู่เมืองเชียงใหม่จะชำระให้ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่มีหนังสือเดินทางตามในสัญญาข้อ 4 ฤาไม่มีหนังสือเดินทาง เปนโจรผู้ร้ายในเขตรแดนอังกฤษ เขตรแดนสยาม ถ้าจับผู้ร้ายได้ ไม่ต้องถามว่าเปนคนชาติของผู้ใด ต้องชำระตัดสินทำโทษตามกฎหมายบ้านเมืองนั้น ถ้าทรัพย์สิ่งของที่ผู้ร้ายลักไป เจ้าพนักงานในเขตรแดนฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชำระได้ทรัพย์สินสิ่งของมาแล้วต้องส่งทรัพย์สิ่งของให้แก่เจ้าของฝ่ายนั้น

ข้อ 3 ว่า เจ้าพนักงานสยามที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนจะต้องช่วยป้องกันคนในบังคับอังกฤษซึ่งไปมาค้าขายและมีธุระอื่น ๆ ในเมืองเชียงใหม่เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน โดยสมควร แลคอเวอนแมนต์อังกฤษในฝ่ายอินเดียก็จะต้องช่วยป้องกันคนในบังคับสยามซึ่งมาจากเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ไปค้าขายฤามีธุระอื่น ๆ เข้าไปในเขตรแดนอังกฤาเหมือนกัน

ข้อ 4 ว่า คนในบังคับอังกฤษมาแต่เมืองพม่า ฝ่ายอังกฤษเข้าไปเมืองเชียงใหม่เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องมีหนังสือเดินทางสำรับตัว

ของผู้ครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษฤาขุนนางซึ่งผู้ครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษตั้งให้เปนเจ้าพนักงานในหนังสือเดินทางสำรับตัวนั้นให้ใส่ชื่อแลตำหนิว่ามาด้วยธุระสิ่งใด ๆ หนังสือเดินทางนั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แต่หนังสือเดินทางสำรับตัวนั้นเจ้าพนักงานซึ่งตั้งอยู่ในเขตรแดนชั้นนอกฤาชั้นใน เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะเรียกดูต้องให้ดู ถ้าผู้ที่มีหนังสือเดินทางไม่มีสิ่งของต้องห้ามตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามกับสมเด็จพระนางเจ้ากวินกรุงเองแคลนต์ทำไว้ เมื่อวันที่สิบแปด เดือนเอเปริชล คฤษตศักราช 1855 ปี แลข้อเพิ่มเติมซึ่งคอเวอนแมนต์สยามกับกอมิศเนอฝ่ายอังกฤษได้ทำไว้เมื่อวันที่สิบสามเดือนเม คฤษตศักราช 1856 ปี มิให้ขัดขวางไว้ต้องยอมให้ไปตามระยะทาง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดไม่มีหนังสือเดินทางสำรับตัวจะให้กลับก็ได้ แต่อย่าให้ทำอันตรายด้วยประการใด

ข้อ 5 ว่ามีประสงค์ตกลงกันจะระวังความซึ่งคนในบังคับอังกฤษคนในบังคับสยามที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ซึ่งเป็นฝ่ายของไทยที่จะเปนความแก่กันต่อไปข้างน่า มิใช่เปนความตีพันมหันตโทษ สมเดจพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามจะตั้งผู้ซึ่งสมควรให้เปนตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ และตระลาการนั้นจะมีอำนาจได้ชำระตัดสินความของคนในบังคับอังกฤษฟ้องคนในบังคับสยามที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนถ้าคนในบังคับสยามฟ้องคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งมาแต่พม่า อังกฤษที่เข้าไปในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ซึ่งมีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 ถ้าคนในบังคับอังกฤษยอมให้ชำระที่ศาลนั้นจึ่งชำระตัดสินได้ ถ้าคนในบังคับสยามฟ้องคนในบังคับอังกฤษที่มาแต่พม่า ฝ่ายอังกฤษเข้าไปที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ที่มีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 ถ้าไม่ยอมให้ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ชำระตัดสิน ก็ต้องให้กงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ ฤาขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่เขตรแดนยองสะลินชำระตัดสินถ้าคนในบังคับสยามฟ้องคนในบังคับอังกฤษเข้าไปอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าไม่มีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 ความนั้นต้องชำระตัดสินตามกฎหมายเมืองนั้น

ข้อ 6 ว่า คนในบังคับสยามที่อยู่เมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ถ้าเปนความกันเองจะหาตระลาการฝ่ายอังกฤษในตำบลนั้นให้ชำระความ ตระลาการอังกฤษนั้นจะต้องช่วยว่ากล่าวให้สำเรจตามไมตรี ถ้าโจทจำเลยยอมกันความนั้นก็แล้วกันได้ ถ้าคนในบังคับอังกฤษอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เปนความกันเอง จะไปหาตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งอยู่ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ต้องช่วยให้สำเรจตามไมตรี ถ้าโจทจำเลยยอมกันตามตัดสินความนั้นก็แล้วแก่กันได้

ข้อ 7 ว่า คนเกิดในฝ่ายอินเดีย ซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษมาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษเข้าไปในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ที่ไม่มีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือข้อ 4 ถ้าทำความผิดในเขตรแดนสยามต้องชำระตามสาลแลกฎหมายเมืองนั้น ถ้าคนเกิดในฝ่ายอินเดีย ซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษอย่างที่กล่าวมาแล้ว ถ้ามีหนังสือเดินทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 แล้วทำความผิด ต้องให้กงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ ฤาให้ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่ในเขตรแดนยองสะลินชำระตามกฎหมายอังกฤษ

ข้อ 8 ว่า เจ้าพนักงานที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าขุนนางที่ตั้งอยู่เขตรแดนยองสะลินฤากงสุลในกรุงเทพฯ จะต้องการคำหา คำให้การ คำพยานแลผู้ที่เปนพยาน ซึ่งต้องการจะได้ตัดสินความหันตะโทษแลความมิใช่มหันตะโทษที่ยังไม่แล้ว ก็ต้องให้ทุกครั้ง ถ้าตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ต้องการคำหาคำให้การ คำพยานแลผู้ที่เปนพยานต้องให้เหมือนกันทุกครั้ง

ข้อ 9 ว่า ความชิ่งขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่เขตรแดนยองสะลินชำระก็ดี ฤาตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ก็ดีชิ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 นี้ ถ้าคนในบังคับสยามเปนความเกี่ยวกับคนในบังคับอังกฤษ ฤาคนในบังคับอังกฤษเกี่ยวข้องกับคนในบังคับสยาม เจ้าพนักงานสยาม ฤาเจ้าพนักงานอังกฤษทั้งสองฝ่ายจะใช้ขุนนางนายหนึ่งไปฟังชำระความก็ได้ ถ้าต้องการคำหาคำให้การคำพยาน เจ้าพนักงานสยามฤาเจ้าพนักงานอังกฤษจะคัดส่งให้ อย่าให้คิดเอาค่าจ้างแต่สิ่งใด

ข้อ 10 ว่า คนบังคับอังกฤษที่มีหนังสือเดนทางสำรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดจะซื้อไม้ตัดไม้กานไม้ที่ป่าเมืองเชียงใหม่ เมืองนคร

ลำปาง เมืองลำพูน ต้องทำหนังสือสัญญาต่อเจ้าของป่าให้มีกำหนดปี หนังสือสัญญานั้นเปนสองฉบับ เอาไว้คนละฉบับต้องประทับตราตระลาการไทยที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 แลประทับตราเจ้าเชียงใหม่ด้วย และตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ต้องส่งสำเนาหนังสือสัญญาซื้อไม้นั้นให้แก่ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่เขตรแดนยองสะลินฉบับหนึ่งทุกครั้ง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดเปนคนในบังคับอังกฤษมีหนังสือสำรับตัวตัดไม้กานไม้ในป่าตำบลหนึ่งตำบลใด เจ้าของป่าไม่ยอม ฤาเกินกำหนดหนังสือสัญญาที่ทำไว้แล้วนั้น ต้องใช้ราคาผลประโยชน์ที่เสียไปให้แก่เจ้าของป่าตามกงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ ฤาขุนนางอังกฤษที่เขตรแดนยองสะลินเหนสมควร ถ้าผู้นั้นไม่มีหนังสือสำรับตัวแล้วต้องชำระตามสาลแลกฎหมายเมืองนั้น

ข้อ 11 ว่า ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 แลเจ้าเชียงใหม่ต้องห้ามอย่าให้เจ้าของป่าทำหนังสือสัญญาขายไม้ฤาป่าไม้ในป่าตำบลเดียวเปนสองรายสามราย แลห้ามอย่าให้ผู้หนึ่งผู้ใดไปตีตราฤาสบตราที่เปนเจ้าของแท้ได้ตัดตีตราไว้แลต้องช่วยลูกค้าที่ตัดไม้ซื้อไม้ตามสมควร จะได้เกบไม้ของตัวได้ ถ้าเจ้าของป่าไม่ให้ตัดไม้กานไม้ ฤาไม่ให้ถอยไม้ตามหนังสือสัญญาซื้อไม้ที่ว่าไว้ในหนังสือสัญญาข้อ 10 ให้ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 กับเจ้าเชียงใหม่บังคับให้เจ้าของป่าเสียค่าป่วยการให้กับผู้ซึ่งได้ทำหนังสือสัญญานั้นพอสมควร ตามกฎหมายฝ่ายสยาม

ข้อ 12 ว่า คนในบังคับอังกฤษซึ่งมาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษเข้าในเขตรแดนสยามสิ่งของต้องพิกัดภาษีต้องเสียภาษีตามธรรมเนียมเมืองนั้น ถ้าคนในบังคับสยามเข้าไปในเขตรแดนอังกฤษ สิ่งของต้องพิกัดภาษี ต้องเสียภาษีตามคอเวอนแมนตีได้ตั้งไว้

ข้อ 13 ว่า ขุนนางอังกฤษซึ่งตั้งอยู่ที่เขตรแดนยองสะลิน จะมีอำนาจตามหนังสือสัญญานี้ แลมีอำนาจทุกอย่างเหมือนกงสุลอังกฤษนายหนึ่งตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีสมเดจ์พระนางเจ้ากวินกรุงเองแคลน์ที่ได้ทำไว้ต่อสมเดจ์พระเจ้าแผ่นดินสยาม เมื่อวันที่สิบแปดเดือนเอปริล คฤษตศักราช 1855 ปี แลข้อเพิ่มเติมซึ่งคอเวอนแมนต์ฝ่ายสยามกับกอมิศเนอฝ่ายอังกฤษได้ทำไว้ในวันที่

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สิบสามเดือนเม คฤษตศักราช 1856 ปี

ข้อ 14 ว่า ไม่มีข้อหนึ่งข้อใดในหนังสือสัญญานี้จะยกข้อความหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ฤาหนังสืออื่น ๆ ซึ่งใช้อยู่ในระวางคอเวอนแมนต์อังกฤษคอเวอนแมนต์สยามปัจจุบันนี้ได้ แต่ข้อความที่อยู่ในสัญญานี้ ใช้ได้เฉพาะที่ได้สัญญาตกลงกันเตมในหนังสือสัญญาใหม่นี้

ข้อ 15 ว่า เมื่อพ้นเจดปีนับตั้งแต่วันได้ใช้หนังสือสัญญานี้ ฝ่ายประเทศอังกฤษฤาประเทศสยาม จะขอตรวจแก้หนังสือสัญญนี้ให้บอกล่วงน่าสิบสองเดือน แลตั้งขุนนางทั้งสองฝ่ายให้มีอำนาจในการนี้แล้ว จึ่งได้แก้หนังสือสัญญาได้ตามที่จะเหนขาดเหนเกินประการใด

ข้อ 16 ว่า หนังสือสัญญานี้ทำไว้เปนภาษาอังกฤษแลภาษาสยามเนื้อความอันเดียวต้องกัน แต่ผู้ซึ่งมีอำนาจเตมในฝ่ายอังกฤษไม่รู้ภาษาไทยได้ตกลงกันถ้าเปนเหตุการทุ่มเถียงกันในสัญญานี้ต้องเอาคำอังกฤษเปนแน่

ข้อ 17 ว่า ท่านไวสรอยคอเวอนเนอเยเนราลอินเดียได้รัติฟายหนังสือสัญญานี้ได้ให้ผู้มีอำนาจเตมฝ่ายสยามทราบแล้ว หนังสือสัญญานี้ขอให้สมเดจ์พระเจ้าแผ่นดินสยามรัติฟายแล้ว ให้ส่งให้แก่สะเกรศตารีคอเวอนแมนต์ฝ่ายอินเดียที่ว่าการต่างประเทศเมืองกาละกัตตาในกำหนดสี่เดือนเข้ามาหนังสือสัญญานี้เมื่อรัติฟายแล้วจึ่งใช้ได้ ในวันที่หนึ่งเดือนเยนุวาริคฤษตศักราช 1875 ปี ตรงกับวันศุกรแรม 9 ค่ำ เดือนอ้าย ปีจอฉศก จุลศักราช 1236 ปี แลท่านผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อประทับตราในหนังสือสัญญาสองฉบับเปนอักษรอังกฤษอักษรสยามไว้เปนสำคัญ หนังสือสัญญานี้ทำที่เมืองกาละกัตตาลงวันที่สิบสี่ เดือนเยนุรารีคฤษตศักราช 1874 ปี ตรงกับวันพุธเดือนยี่แรมสิบสองค่ำจุลศักราช 1235 ปีรกาเบญจศก

หนังสือสัญญาฉบับนี้ ได้ลงชื่อพระยาเจริญราชไมตรี ประทับตราเทวดานั่งแท่นถือดอกบัว พระยาสมุทบุรารักษ ประทับตราชื่อตัวมีช้างอยู่กลาง มิศเอศจิซอนผู้รับอำนาจเตมแต่ท่านไวสรอย ประทับตราครั่งดวงตราชื่อตัวรวมตราสามดวงได้ประทับไว้ท้ายหนังสือสัญญาที่อักษรอังกฤษแห่งหนึ่ง ที่อักษรไทยแห่งหนึ่งทั้งสองฉบับหนังสือสัญญานี้รักษาไว้ ณ กรุงเทพฯ ฉบับหนึ่งที่หุผูกกระดาษ หนังสือสัญญาประทับ

ตราประจำครั่งของมิศเอศจิชอนฉบับหนึ่ง ที่หูผูกกระดาษ
หนังสือสัญญาประทับตราประจำครั่งรูปพระขรรค์มีเครือดอกไม้ของพระยาเจริญ
ราชไมตรี รักษาไว้ ณ เมืองกาละกัตตา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ฉ

หนังสือสัญญา
ในระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ
ว่าด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน
ณ วันจันทร์เดือนสิบสองขึ้นสองค่ำ จุลศักราช 1245
ปีมแมเบญจศก
ตรงกับวันที่ 3 เดือนเสปเตมเบอร์ คฤษตศักราช 1883

ด้วยทางพระราชไมตรีความสงบเรียบร้อยแลทางค้าขายได้ตั้งอยู่โดยผาสุก ในระหว่างกรุงเกรตบริเตนอังกฤษกับกรุงสยาม อันเปนอยู่เสมอด้วยหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีที่ลงวันที่ 8 เอปริล คฤษตศักราช 1855 คือวันพุธเดือนหกขึ้นสองค่ำปีเถาะสัปตศก 1217 แลในข้อสัญญาเพิ่มเติมที่ลงวันที่ 13 เม 1856 คือวันอังคารเดือนหกขึ้นเก้าค่ำ ปีมโรง อัฐศก1218 แลในการที่เกี่ยวข้องด้วยแว่นแคว้นนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนนั้น ก็ได้มีอยู่ด้วยสัญญาฉบับหนึ่งต่างหาก ในระหว่างผู้ปกครองเมืองอินเดียแลสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามลงวันที่ 14 เยนุวารี 1874 คือวันพุธเดือนยี่แรมสิบสองค่ำ เบญจศก 1235 นั้นแล้ว

แลด้วยสมเด็จพระนางเจ้าราชินีของกรุงเกรตบริเตนแลไอรแลนด์อันรวมกันแลบรมราชาธิราชินีแห่งอินเดีย กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน บรมราชาธิราชแห่งลาว มลายูกระเหรี่ยง แลอื่น ๆ มีพระราชดำริห์ที่จะประกอบการป้องกันความชั่วร้ายในแว่นแคว้นเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เปนของฝ่ายไทยให้เปนผลดียิ่งขึ้น แลที่จะเกื้อกูลแก่ทางค้าขายในระหว่างเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษกับแว่นแคว้นที่ได้กล่าวชื่อมาแล้วแต่ต้นนั้น จึ่งได้มีพระราชหฤไทยตกลงพร้อมกันที่ยกเลิกหนังสือสัญญาฉบับหนึ่งต่างหากที่ได้ทำเมื่อวันที่ 14 เดือนเยนุวารี 1874 คือวันพุธเดือนยี่แรมสิบสองค่ำปีระกา เบญจศก 1235 นั้น แลทำสัญญาใหม่ขึ้นแทน เพราะ

เหตุฉะนั้น จึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดตั้งผู้มีอำนาจที่จะทำสัญญาทั้งสองฝ่าย คือว่า

สมเด็จพระนางเจ้าราชินีของกรุงเกรตปริเตนแลไอรแลนด์อันรวมกัน แลบรมราชาธิราชินีแห่งอินเดียนั้น

วิลเลียมเอนรีนิวแมน เอคไควร์เออมาเยสตีเอตติงเอเยนต์แลกงสุลเยเนราลที่กรุงเทพมหานคร ของสมเดจพระนางเจ้าในกรุงสยาม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม บรมราชาธิราชแห่งลาว มลายู กระเหรี่ยง แลอื่น ๆ จึ่งได้ตั้งเจ้าพระยาภาณุวงษมหาโกษาธิบดี ผู้ได้รับเครื่องราชอิศรยยศมงกุฎสยามชั้นที่ 1 ชื่อมหาสุราภรณ์ แลเครื่องราชอิศริยยศสำหรับตระกูลชั้นที่ 1 ชื่อประฐมจุลจอมเกล้าเครื่องราชอิศรยยศช้างเผือกชั้นที่ 2 ชื่อจุลวราภรณ์ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ แลเปนปริวิเคาน์ซิลลอกับพระยาเจริญราชไมตรี ซึ่งได้รับเครื่องราชอิศรยยศช้างเผือกชั้นที่ 2 ชื่อ จุลวรากภรณ์ แลเครื่องราชอิศรยยศสำหรับตระกูลชั้นที่ 2 ชื่อทุติยจุลจอมเกล้าวิเสศ ที่ปฤกษาราชการแผ่นดินปริวิเคาน์ซิลลอ แลเปนผู้บังคับการศาลต่างประเทศ พระยาเทพประชุมซึ่งได้รับเครื่องราชอิศรยยศมงกุฎสยามชั้นที่ 1 ชื่อมหาสุราภรณ์ แลราชอิศรยยศสำหรับตระกูลชั้นที่ 2 ชื่อทุติยจุลจอมเกล้าเปนปริวิเคาน์ซิลลอ แลปลัดทูลฉลองในกรมพระกระลาโหม ทั้งสามนี้เปนผู้มีอำนาทเต็ม และผู้มีอำนาทาเต็มทั้งสองฝ่ายนั้น เมื่อได้ส่งหนังสือสำคัญมอบอำนาทให้ซึ่งกันแลกัน แลเห็นว่าเปนการถูกต้องตามแบบแล้วได้ตกลงทำเปนสัญญามีข้อความเปนหลายข้อดังต่อไปนี้

ข้อ 1 หนังสือสัญญาในระหว่างคอเวอนแมนต์เมืองอินเดียกับคอเวอนแมนต์ของสมเดจพระเจ้าแผ่นดินสยาม ลงวันที่ 14 เดือนเยนุวารี คฤษตศักราช 1874 คือวันพุท เดือนยี่แรมสิบสองค่ำปีระกา เบญจศก 1235 จะได้ยกเลิกเสียไม่ใช่ต่อไปด้วยสัญญาฉบับนี้

ข้อ 2 ว่า เจ้าพนักงานสยามที่เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนจะต้องช่วยป้องกันคนในบังคับอังกฤษซึ่งไปมาค้าขายแลมีธุระอื่น ๆ ในเมืองนครเชียงใหม่เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน โดยสมควร

แลคอเวอนแมนต์อังกฤษในฝ่ายอินเดียก็จะช่วยป้องกันคนในบังคับสยามซึ่งมาจากเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ไปค้าขายฤามีธุระ

อื่น ๆ เข้าไปในเขตรแดนอังกฤษเหมือนกัน

ข้อ 3 ว่า คนในบังคับอังกฤษมาแต่เมืองพม่าฝ่ายอังกฤษเข้าไปเมืองนครเชียงใหม่เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องมีหนังสือเดินทางสำหรับตัวของผู้ครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษฤาขุนนางซึ่งผู้ครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤาตั้งให้เปนเจ้าพนักงาน ในหนังสือเดินทางสำหรับตัวผู้นั้นให้ลงชื่อแลตำหนิว่ามาด้วยธุระสิ่งใด ๆ มีเครื่องอาวุธอย่างไรมาด้วย หนังสือเดินทางนั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แต่หนังสือเดินทางสำหรับตัวนั้น เจ้าพนักงานซึ่งตั้งอยู่ในเขตรแดนชั้นนอกฤาชั้นใน เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะเรียกดูต้องให้ดู ถ้าผู้มีหนังสือเดินทางไม่มีสิ่งของต้องห้ามตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีลงวันที่ 18 เดือน เอปริล คฤษตศักราช 1855 ปี แลข้อเพิ่มเติมลงวันที่ 13 เดือนเม คฤษตศักราช 1856 ปี มิให้ขัดขวางไว้ต้องยอมให้ไปตามในระยะทาง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่ไม่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัว จะให้กลับก็ได้แต่อย่าให้ทำอันตรายด้วยประการใด หนังสือเดินทางสมเด็จพระนางเจ้าที่นครเชียงใหม่ จะเปนผู้ออกให้ก็ได้เหมือนกัน เมื่อเปนเหตุที่หนังสือเดินทางเดิมสูญหายไป ฤาพ้นกำหนดหนังสือเดินทางนั้นฤาเปนเหตุคล้ายกับที่ว่ามานั้น

ถ้าคนในบังคับอังกฤษจะเที่ยวไปมาในแว่นแคว้นแผ่นดินสยามต้องรับหนังสือเดินทางของเจ้าพนักงานฝ่ายสยาม

ถ้าคนในบังคับไทยที่ออกจากเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ไปยังเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ต้องมีหนังสือเดินทางของผู้ครองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ในหนังสือเดินทางนั้น ให้ลงชื่อแลตำหนิลงมาด้วยธุระใด ๆ มีเครื่องอาวุธ อย่างไรมาด้วยหนังสือเดินทางนั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แลถ้าเจ้าพนักงานซึ่งอยู่ในเขตรแดนชั้นนอกชั้นในฝ่ายพม่าอังกฤษจะเรียกดูต้องให้ดู ถ้าผู้ที่มีหนังสือเดินทางไม่มีสิ่งของต้องห้าม มิให้ขัดขวางไว้ต้องยอมให้ไปในระยะทาง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดไม่มีหนังสือเดินทางจะให้กลับก็ได้ แต่อย่าให้ทำอันตรายด้วยประการใด

ข้อ 4 ว่า คนในบังคับอังกฤษซึ่งมาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษ เข้าไปในเขตรแดนสยามสิ่งของต้องพิกัดภาษีต้องเสียภาษีตามธรรมเนียมเมืองนั้น ถ้าคนในบังคับ

สยามเข้าไปในเขตรแดนอังกฤษสิ่งของต้องพิกัดภาษีจะต้องเสียภาษีตามคอเวอนแมนต์ได้ตั้งไว้ บันดาพิกัดภาษีอากรทั้งหลายนี้ จะได้ดีนิมน์สำหรับที่จะให้คนทั้งปวงทราบทั่วกัน

ข้อ 5 ว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะให้เจ้านครเชียงใหม่ตั้งด่านกองตระเวรแลให้มีเจ้าพนักงานกำกับริมฝั่งแม่น้ำสระวินที่เปนเขตรแดนเมืองนครเชียงใหม่ซึ่งเปนของฝ่ายสยามแล้วให้มีโปลิศตั้งอยู่พอสมควร จะได้ระงับห้ามโจรผู้ร้ายแลการอื่น ๆ ที่เปนสำคัญ

ข้อ 6 ผู้หนึ่งผู้ใดต้องคะดีฤาเปนโทษอยู่ด้วยเปนดจรผู้ร้ายฆ่าคนปล้นทรัพย์ฤาการที่เปนฉกรรจมหันตโทษ ในเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนหนีรอดไปในเขตรแดนอังกฤษ เจ้าพนักงานอังกฤษแลโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแขงแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเช่นนั้นเปนคนในบังคับสยามแล้ว ฤาเปนคนในบังคับประเทศอื่นนอกจากประเทศสยามแลอังกฤษ จะส่งให้เจ้าพนักงานสยามที่เมืองนครเชียงใหม่ แต่ที่ถูกต้องตามกฎหมาย การส่งคนโทษเมืองต่อเมืองที่มีอยู่ในเมืองอินเดียของอังกฤษในเวลานั้น ถ้าเปนคนในบังคับอังกฤษจะส่งให้เจ้าพนักงานไทยฤาจะให้เจ้าพนักงานอังกฤษจัดการก็สุดแต่ข้าหลวงอังกฤษที่เมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ฤาขุนนางผู้ใดที่ข้าหลวงได้มอบการไว้นั้นตัดสิน ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดต้องคะดีฤาเปนโทษอยู่ด้วยเปนผู้ร้ายฆ่าคนปล้นทรัพย์ ฤาการที่เปนฉกรรจมหันตโทษในเขตรแดนอังกฤษหนีรอดไปในเขตรแดนเมืองนครเชียงใหม่เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เจ้าพนักงานฝ่ายสยามกับโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแขงแรงถ้าได้ตัวผู้ร้ายเช่นนั้นเปนคนในบังคับอังกฤษต้องส่งให้เจ้าพนักงานอังกฤษ ตามกฎหมายการส่งคนที่มีอยู่ในประเทศสยามในเวลานั้น ถ้าเปนคนในบังคับสยาม ฤาเปนคนชาติอื่นที่ไม่มีหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศสยาม จะส่งให้เจ้าพนักงานอังกฤษฤาพนักงานไทยจะชำระเอง ก็แล้วแต่เจ้าพนักงานไทยจะตัดสิน เมื่อได้ปฤกษากับกงสุลฤาไวซกงสุลแล้ว

ข้อ 7 ผลประโยชน์ของบันดาคนในบังคับอังกฤษที่มายังเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนนั้น จะได้ให้กงสุลฤาไวซกงสุลอังกฤษผู้ที่จะได้ตั้งขึ้นไปอยู่ที่เมืองนครเชียงใหม่นั้น เปนผู้ตรวจตราระวังรักษา แลมีอำนาจที่จะพิจารณาความมโนสาเร่แลความนครบาล ตามเนื้อความที่มีในข้อ 2

หอสมุดกลาง สถาบันวิทย... จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

นางสาวพรทิพา ถาวรสุข เกิด 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2303 ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาขั้นปริญญาบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อปี พ.ศ.2325 ศึกษาต่อขั้นปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในปี พ.ศ.2528.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย